

P. Raile Jakab tiszteletére

A Dedication Honoring
Fr. Jakob Raile, S.J.

1894–1949

*„Aki megment egy életet,
egész világot ment meg.”*

*„Whoever saves one life
is as though he saved the entire world.”*

párbeszédháza

Párbeszéd Háza / House of Dialogue
Budapest, 2018

A füzet eredeti, angol nyelvű változatát
(*A Dedication Honoring Fr. Jakob Raile, S.J.*)
a Bostoni Egyetem Keresztény-Zsidó Tanulmányi Központja jelentette meg
2016-ban.

Fordította: Kormos Andrea

© Center for Christian-Jewish Learning, Boston College, Chestnut Hill, MA
© Hungarian edition: Párbeszéd Háza, Budapest

Az *America* című lap eredeti cikkeinek másolatát
az America Press, Inc. szíves engedélyével közöljük.
Minden jog fenntartva.

A kiadvány kereskedelmi forgalomba nem kerül.

TARTALOM / CONTENTS

Sajgó Szabolcs SJ: Tisztító, oldó emlékezet	5
Szabolcs Sajgó, S.J.: Cleansing, resolving memory.....	7
James Bernauer SJ: Bevezetés.....	9
James Bernauer, S.J.: Introduction	12
Fábián Béla: Egy el nem mondott gyászbeszéd	14
Béla Fábián: An undelivered eulogy	18
Raile Jakab (A Világ Igazainak enciklopédiájából)	20
Jakob Raile in the Yad Vashem Encyclopedia of Righteous Among the Nation.....	22
Vincent Lapomarda SJ: Néhány gondolat a katolikusokról és a holokausztról	23
Vincent Lapomarda, S.J.: Some reflections on Catholics and the Holocaust.....	30
Randolph L. Braham levele.....	34
A letter by Randolph Braham.....	35
Zrínyi József SJ levele.....	36
A letter by Fr. Joseph Zrínyi, S.J.	38
Varga C. Andor SJ levele	40
A letter by Fr. Andrew Varga, S.J.....	42
Gyárfás Péter András tanúvallomása.....	44
A letter of testimony from Peter Andrew Gyárfás	47
Fotók / Photographs	50

Table of Contents

- I. An Introduction by Fr. James Bernauer, S.J.
- II. "An undelivered eulogy" for Fr. Jakob Raile, S.J. by Dr. Béla Fábíán

Reprinted from *America* (September 24, 1949) with permission of America Press, Inc., (2016).
All rights reserved.
- III. Accounts of Fr. Raile's activities

"Jakob Raile" in the Yad Vashem Encyclopedia
of Righteous Among the Nations

An excerpt from "Some Reflections on Catholics and the Holocaust"
by Fr. Vincent Lapomarda, S.J.

The excerpt on Fr. Raile, S.J. begins on the last paragraph of page 7.

Reprinted from *America* (December 27, 1986) with permission of America Press, Inc., (2016).
All rights reserved.
- IV. Letters giving accounts of Fr. Raile's activities by

Randolph Braham

Fr. Joseph Zrinyi, S.J.

Fr. Andrew Varga, S.J.
- V. Letter of testimony from Peter Andrew Gyarfás
- VI. Photographs

TISZTÍTÓ, OLDÓ EMLÉKEZET

Sajgó Szabolcs SJ

Tükör. Tükrök. Világok. Akik vagyunk. Akik vagyunk önmagunk szemében és egymás szemében. Akik vagyunk az Örökkévaló és az ő küldöttjének szemében. Az egyetlen tükör darabkái, akikben az egyetlen tükör egészen benne van. Egyenként benne mindünkben, egyenként és egészen. Az egyetlen tükör, aki látóvá teszi a vakot, és aki a látót elvakítja.

Megismételhetetlen világ vagyunk mindannyian. Egész világ. Egész külön-külön, és egész együtt mindenekkel. Változó világok. Egymást rabló, pusztító – és egy a mást őrző, megtartó, gazdagító, építő világok. Az Örökkévalónak, az Egyetlennek megismételhetetlen világai, akik közül már egynek hiánya is nyílt seb az egésznek testén.

Két világot ment meg, aki megment egy életet: egy világot kívül, egyet belül. És a kettő egy. Amit egynek bárki tesz, az Örökkévaló küldöttjének teszi azt. És aki bárkiért elveszejt életét, az életet az nyeri meg. Mert csak amit odaadunk, az a miénk egészen. Amit a szívünk szabadon enged, az tesz szabaddá minket. A szabadon eresztett szárnyalás röpteti a röptetőt.

A következő oldalak tükröt tartanak. A tükör tisztaságát a tükrözött emberek, tetteik és az események súlya adja. És adja a tükrözők őszinte látni vágyása. Hogy nem azt keresik, nem azt mutatják, amit látni akarnak, hanem a tények iránti igaz alázattal az Örökkévaló tükrét keresik. Annak tükrét, aki kiradírozhatatlanul benne lakozik mindenekben, és aki magában hordozza leronthatatlanul az emberek, az események, a világok igaz, ezért örök tükörképét.

Tragikusan gyönyörű történet bomlik ki. Tragikus, mert a mindenütt lesben álló, ugrásra kész sötét őrzőngő világába visz el. És gyönyörű, mert megmutatja a világosságot befogadók életében a Fény erejét, ami bátorra és erőssé teszi a gyöngét. Megmutatja, hogy ahol elárad a bűn, ott a kegyelem túlárad és működik, ha van – és van –, aki a túláradást szívébe fogadja.

A fájdalom kegyetlenné, igazságtalanná tehet. Akkor pedig a rossz célját elérve, a szenvedő vérért szívva kap erőre, él és pusztít tovább. Magába hasonítja

az addig tán ártatlan szenvedőt. Az igaz és őszinte megbocsátás ad életet, szabadságot, holnapot. Elsősorban annak, aki megbocsát.

Ez a kis füzet a tisztább, az őszintébb tükör, a teljesebb, azaz igazabb valóság felé igyekszik vezetni olvasóit, megnevezve néhányat – különösen egyet, Raile Jakab jezsuita atyát – a Világ sok névtelen Igaza közül.

CLEANSING, RESOLVING MEMORY

Szabolcs Sajgó, S.J.

Mirror. Mirrors. Worlds. Who we are. Who we are in our own eyes and in the eyes of each other. Who we are in the eyes of God, the Eternal and His envoy. We are pieces of the only mirror, and the only mirror exists wholly in us. It is inside all of us individually and wholly. The only mirror that heals the blind and blinds the seeing.

We are all a unique, unrepeatable world. A whole one. A whole individually and a whole together with everything there is. A changing world. A world that robs and destroys the other but also conserves, enriches and builds the other. We are the unreproducible worlds of God, the Eternal, the Only One: the absence of just one of us is an open wound on the body of the whole.

You save two worlds when you save a life: one outside and one inside. And the two make up one. Whatever anyone does for one person, they do it for the envoy of God, the Eternal. And whoever loses their life for someone's sake will find it, since it is only what we give away that will be ours wholly. It is whatever our heart freely lets go that will liberate us. Free soaring keeps us flying.

The next pages hold up a mirror. The clarity of the mirror comes from the mirrored persons, their acts and the weight of events. It also comes from the true wish of those who hold up the mirror to see. They do not seek and show what they want to see but with true humbleness towards the facts, they seek the mirror of God, the Eternal. The mirror of the One who indelibly inhabits everything and carries in Himself undemolishably the true, therefore eternal, reflection of people, events and worlds.

It is a tragically beautiful story unfolding here. Tragic as it takes us into the frantic world of the dark lurking everywhere, ready to jump. And beautiful as it shows the power of the Light in the lives of those who are ready to accept the light, which makes the weak brave and powerful. It shows that where sin increases, grace increases all the more, as long as there is someone, and there is, who opens their heart to accept this increased grace.

Pain can make us unmerciful and unjust. When this happens, evil, having achieved its goal, gets stronger by soaking up the blood of the one in pain: it is alive and keeps on ravaging. It absorbs the one in pain, who may have been innocent before. It is true forgiveness that gives life, freedom and the prospect of tomorrow primarily to those who are ready to forgive.

This booklet is the clearer, truer mirror that aspires to lead the reader into a more whole, i.e. truer reality, naming a few of the many nameless righteous of the world, particularly one, Father Jacob Raile, a Jesuit priest.

BEVEZETÉS

James Bernauer SJ

A tudomány képviselői körében régóta elfogadott felismerés, hogy a magyar zsidók tragédiája különösen felkavaró fejezete volt a holokauszt történetének. 1944 elején még körülbelül hétszázötvenezer zsidó élt Magyarországon, jóllehet a környező országokban addigra zsidók millióit semmisítették meg. A magyar holokauszt első számú kutatója, Randolph Braham azt írja, hogy e közösség megsemmisítése „[o]lyan tragédia volt [...], amely bízvást elmaradhatott volna, hiszen addigra [...] a világ vezető politikusai, köztük Magyarország állami és zsidó vezetői már tudtak Auschwitz titkairól”.¹ Nem szükséges kitérnem az események bonyodalmas sorára, amely ehhez a tragédiához vezetett. Azonban ahogy azt már többször megjegyezték, a teológiai antijudaizmus és a társadalmi antiszemitizmus hagyományai szerepet játszottak abban, hogy a zsidók elszigetelődtek a körülöttük élőkől. Persze voltak kivételek a keresztények soraiban, de ezeket a hősies életmentőket nagyrészt mellőzik az adott időszakról szóló beszámolók. Ez most már változóban van, ahogy azt számos könyv, újságcikk és film tanúsítja.² Habár P. Raile Jakab SJ tevékenységét nagyrészt elhalványította az életmentésben társaként működő svéd diplomata, Raoul Wallenberg, mindazonáltal nem merült a feledés homályába, és nevét legalább futólag számos könyv említi. Braham szerint ő volt „a budapesti mentés egyik első számú vezetője és irányítója”.³

¹ Randolph L. Braham: A Holocaust Magyarországon. Oknyomozó elemzés, *Múlt és Jövő*, 1994/2., 12.

² Egy példa: kimutattam, hogy Pierre Sauvage filmrendező műve hogyan egészíti ki Claude Lanzmann *Shoah* című nagy hatású filmjét: *The Flawed Vision in Claude Lanzmann's Shoah* (1985) and the Corrective Lens of Pierre Sauvage, in John Michalczyk – Raymond Helmick (szerk.): *Through a Lens Darkly*, Peter Lang, New York, 2013, 107–114.

³ Randolph L. Braham: *A népirtás politikája. A holokauszt Magyarországon*, Park, Budapest, 2015, 1282. Raile atyát Fábián Béla Mindszenty bíborosról szóló könyve is megemlíti: *Cardinal Mindszenty. The Story of a Modern Martyr*, Scribner's, New York, 1949, 90–93, valamint Lévai Jenő *Hungarian Jewry and the Papacy* című kötete (Sands & Co., London, 1968, 104).

Elsősorban az izraeli Jad Vasem Holokauszt Emlékközpontnak köszönhetjük, hogy elevenen tartja az életmentők emlékét. Amikor az izraeli Kneszet 1953-ban elfogadta a mártírok és hősök emlékezetének bizottságáról szóló törvényt, Jeruzsálemben létrehozták a soá idején meggyilkolt hatmillió zsidó emlékének szentelt Jad Vasem központot. Az intézmény feladatai között szerepelt az, hogy találja meg azokat a nem zsidókat, és emlékezzen meg róluk, akik kockára tették vagy el is veszítették életüket, miközben zsidókat mentettek a holokauszt idején. Nevezzék őket a „Világ Igazainak”, amely kifejezést az ősi zsidó bölcsességi irodalomból kölcsönözték. Ezt a címet azután adományozzák valakinek, miután körültekintően megvizsgálták azokat a tanúságtételeket, amelyek a kérdéses egyén zsidókkal kapcsolatos hősie tetteit bizonyítják. Kezdetben egy-egy fát ültettek a Jad Vasem területén ezeknek az embereknek a tiszteletére, de miután mostanra elfogyott a szabad hely, neveiket a tisztelet falára vésik fel. 2015 januárjáig 25 685 igaz ember nevét jegyezték fel, és ez a szám a Jad Vasem egyes munkatársainak ítélete szerint csupán tíz százaléka lehet azokénak, akik hősie segítséget nyújtottak zsidó embereknek a holokauszt során. Ez a hősieesség egyértelműen a legragyogóbban tündöklő fény volt abban a sötét időszakban. Jan Karski, korábbi lengyel futár, aki annyira erőteljesen volt jelen Claude Lanzmann *Shoah* című filmjében, hangoztatta, hogy milyen fontos felidézni az ilyen bátorságot, amelyet Lanzmann figyelmen kívül hagyott. Karski egy későbbi interjúbán rámutatott, hogy „nem igaz, hogy a zsidókat teljesen magukra hagyták. Több mint félmillió zsidó túlélte a holokausztot Európában.” „Ismétlem, a zsidókat nem hagyták teljesen magukra. Magukra hagyták őket a kormányok, a társadalmi struktúrák, az egyházi hierarchia, de a hétköznapi emberek nem.”⁴

E hétköznapi emberek sorában most már tizennégy jezsuita neve is fel van jegyezve, őket hivatalosan is elismerték a „Világ Igaza” címmel. Öt közülük belga: P. Jean-Baptiste De Coster (1896–1968), P. Emile Gessler (1891–1958), P. Jean-Baptiste Janssens (1889–1964), aki később a Társaság generálisa lett, P. Alphonse Lambrette (1884–1970), és P. Henri Van Oostayen (1906–1945). Öten franciák: P. Roger Braun (1910–1981), P. Pierre Chaillet (1900–1972), P. Jean Fleury (1905–1982), P. Emile Planckaert (1906–) és P. Henri Revol (1904–1992). Egy közülük lengyel: P. Adam Sztark (1907–1942), egy másik görög: P. Ioannis Marangos (1900–1989), egy másik olasz: P. Raffaele de Chantuz Cubbe (1904–1983), végül pedig egy magyar: P. Raile Jakab (1894–1949). P. Raile egyike azon kevés Igazaknak, akik Amerikában nyugszanak. A Bostoni Egyetem Keresztény-Zsidó Tanulmányi Központja emléktáblát

⁴ Maciej Kozłowski: *The Mission That Failed. A Polish Courier Who Tried to Help Jews*. Interjú Jan Karskival, *Dissent*, 1987, nyár, 334.

avatott a tiszteletére, amely a Massachusetts állambeli Weston jezsuita temetőjében lévő sírján található.

A Szent Kereszt Egyetemen dolgozó P. Vincent Lapomarda SJ különösen sokat tett azért, hogy Raile Jakab ismertté váljon. A Raile atyáról szóló füzetünk legelején van a legszebb írás, egy gyászbeszéd, amely nem hangzott el Raile atya temetésén (1949. szeptember 9-én), mert abban az időben ez nem volt szokás a jezsuitáknál. Dr. Fábián Béla viszont két héttel később megjelentette az *America* című jezsuita lapban. Ő zsidó vezető volt, aki a magyar Nemzeti Demokrata Párt elnöke lett, és túlélte Auschwitzot. El nem mondott gyászbeszéde kiváló *bevezető*, amely betekintést enged abba, hogy milyen szellemi-

P. Raile Jakab SJ
1894. október 6-án született
1912. augusztus 14-én szentelték pappá
1949. szeptember 6-án halt meg

ségű ember is volt Raile atya. Ezt két beszámoló követi a jezsuiták budapesti tevékenységéről. Az első a *The Encyclopedia of the Righteous Among the Nations – Rescuers of Jews During the Holocaust: Europe (Part I) and Other Countries* [A Világ Igazainak enciklopédiája – Zsidómentők a holokauszt idején: Európa (I. rész) és más országok] című, Israel Gutman által szerkesztett könyv (Jad Vasem, Jeruzsálem, 2007) 303–304. oldaláról származik. A második egy szemelvény Vincent Lapomarda “Some Reflections on Catholics and the Holocaust” [Néhány gondolat katolikusokról és a holokausztról] című írásából, amely az *America* című lapban látott napvilágot (1986. december 27., 424–427). Ezek után következik három levél, amely beszámol Raile atya tevékenységéről: a tudós Randolph Braham levele kezdi a sort, utána Zrínyi József levele olvasható, aki Raile atyával dolgozott Budapesten, illetve Varga Andor magyar jezsuita levelét adjuk még közre. Gyárfás Péter András 1988-ban kiadott nyilatkozata zárja a sort, amely a Jad Vasem levéltárából származik, s arról tesz tanúságot, hogy Raile atya hogyan mentette meg Gyárfás édesapjának az életét.

A központ nevében szeretnék köszönetet mondani annak a három személynek, aki a legtöbbet tette Raile atya emléktáblájának elkészültéért: P. Robert Levens SJ-nek, a westoni jezsuita közösség előljárójának, Mark Deloreynek, a Westoni Campion Centerben működő Environmental Services igazgatójának, és John Tiggesnek, a Davis Monument Company elnökének.

An Introduction by Fr. James Bernauer, S.J.

Scholars have long recognized that the tragedy of the Hungarian Jews formed an especially disturbing chapter in the history of the Holocaust. At the beginning of 1944 there were approximately 750,000 Jews who were still living in Hungary even though they were surrounded by the destruction of millions of their fellow Jews in other nations. The premier historian of Hungary's Holocaust, Randolph Braham, wrote that the destruction of this community was a "tragedy that ought not to have happened, for by then—the leaders of the world, including the national and Jewish leaders of Hungary, were already privy to the secrets of Auschwitz."¹ The twisted road of events that led to this tragedy will necessarily not be explored here. As has often been noted, however, the traditions of theological anti-Judaism and social anti-Semitism played their role in isolating Jews from their neighbors. There were certainly exceptions among the ranks of Christians but, in general, these heroic rescuers have been largely neglected in accounts of that period. That is in the process of changing as one may see in many books, articles and films.² Although Fr. Jakob Raile, S.J., has largely been eclipsed by his associate in rescue activities, the Swedish diplomat Raoul Wallenberg, he has nevertheless not been ignored and his name appears at least briefly in numerous books. Braham identifies him as one of the "leading organizers and leaders of the rescue work in Budapest".³

We are most indebted to Israel's Yad Vashem Holocaust Memorial for keeping alive the memory of the rescuers. When the Israeli Knesset passed the Law of the Martyrs' and Heroes Remembrance Authority in 1953, Yad Vashem was established in Jerusalem as a memorial to the six million Jews killed during the Shoah. Among the duties assigned to the institution was to discover and commemorate those non-Jews who had risked or lost their lives in efforts to save Jews during the period of the Holocaust. These were to be named "Righteous Among the Nations," an expression that was borrowed from the ancient literature of the Jewish sages. The title is awarded only after careful scrutiny of the testimonies attesting to the heroic efforts of individuals on behalf of Jews. Initially, individual trees were planted at Yad Vashem to celebrate these people, but now the lack of space entails that their names are inscribed on a wall of honor. As of January, 2015, over twenty-five thousand (25,685) righteous have been identified and this figure, in the judgment of some at Yad Vashem, may represent only ten per cent of those who extended heroic assistance to the Jewish people during the period of the Holocaust. This heroism is certainly the brightest light from that dark time and the former Polish courier Jan Karski, who was such a powerful presence in Claude Lanzmann's film "Shoah," has stressed the importance of recalling that courage which Lanzmann ignored. Karski pointed out in a later interview that "it is not true that the Jews were totally abandoned. Over half a million Jews survived the Holocaust in Europe." "I repeat, the

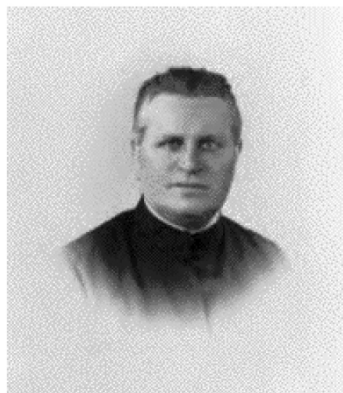
¹ Randolph L. Braham, "The Holocaust in Hungary: A Retrospective Analysis," in *Genocide and Rescue: The Holocaust in Hungary 1944*, edited by David Cesarani (New York: Berg, 1997) 29.

² As an example, I show how the work of the filmmaker Pierre Sauvage augments the very influential film "Shoah" by Claude Lanzmann: "The Flawed Vision in Claude Lanzmann's *Shoah* (1985) and the Corrective Lens of Pierre Sauvage" in *Through a Lens Darkly*, edited by John Michalczyk and Raymond Helmick (New York: Peter Lang, 2013) 107-114.

³ Randolph Braham, *The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary*, volume 2, revised and enlarged edition (New York: Graduate Center, City University of New York) 1994, 1123, also on 994, 1163 and 1193. Other mentions of Raile are to be found in Bela Fabian, *Cardinal Mindszenty: The Story of a Modern Martyr* (New York: Scribner's, 1949) 90-93, and Jenő Leval, *Hungarian Jewry and the Papacy* (London: Sands & Co., 1968) 104.

Jews were not totally abandoned. They were abandoned by governments, social structures, church hierarchies, but not by ordinary men and women.”⁴

Among those ordinary men and women are now inscribed fourteen Jesuits who have been formally recognized as “Righteous Among the Nations.” Five are Belgians: Fathers Jean-Baptiste De Coster (1896-1968); Emile Gessler (1891-1958); John Janssens (1889-1964) who was later to become General of the Society; Alphonse Lambrette (1884-1970); and Henri Van Oostayen (1906-1945). Five are French: Fathers Roger Braun (1910-1981); Pierre Chaillet (1900-1972); Jean Fleury (1905-1982); Emile Planckaert (1906-) and Henri Revol (1904-1992). One is Polish: Father Adam Sztark (1907-1942); another is Greek: Ioannis Marangos (1900-1989); another is Italian: Raffaele de Chantuz Cubbe (1904-1983); and finally the Hungarian: Jacob Raile (1894-1949). Fr. Raile is one of the very few Righteous who are buried in American soil and the Center of Christian-Jewish Learning at Boston College honors him now with a plaque that is affixed to his grave in the Jesuit cemetery at Weston, Massachusetts.

*Fr. Jakob Raile, S.J.
Born October 6, 1894
Ordained August 14, 1912
Died September 6, 1949*

Fr. Vincent Lapomarda, S.J., of the College of the Holy Cross is owed a special debt for his work in seeking recognition for Jacob Raile. Our booklet of materials on Fr. Raile begins with the most beautiful of items, a eulogy that was not delivered at Fr. Raile’s funeral (September 9, 1949) because it was not the custom for Jesuits at the time. Dr. Béla Fábíán did publish it two weeks later in the Jesuit journal *America*. Dr. Fábíán was a Jewish leader who became president of the Independent Democratic Party in Hungary and who later survived Auschwitz. His undelivered eulogy is the best *introduction* to Fr. Raile’s spirit. Following this are two accounts of the Jesuit’s activities in Budapest. The first is taken from *The Encyclopedia of the Righteous Among the Nations: Rescuers of Jews During the Holocaust: Europe (Part I) and Other Countries*, edited by Israel Gutman (Jerusalem: Yad Vashem, 2007) 303-304. The second is an excerpt from Vincent Lapomarda’s “Some Reflections on Catholics and the Holocaust,” *America* (December 27, 1986) 424-427. Following these are three letters giving accounts of his activities: from the scholar Randolph Braham, from Joseph Zrinyi who worked with Fr. Raile in Budapest, and from the Hungarian Jesuit Andrew Varga. Finally, from the archives of Yad Vashem is the 1988 statement from Peter Andrew Gyarfas that gives a testimony to Fr. Raile’s rescue of his father.

On behalf of the Center, I want to thank the three individuals who are most responsible for the mounting of the plaque: Fr. Robert Levens, S.J., Superior of the Jesuit Community in Weston; Mr. Mark Delorey, Director of Environmental Services at Campion Center in Weston; and Mr. John Tigges, President of the Davis Monument Company.

⁴ “The Mission That Failed: A Polish Courier Who Tried to Help Jews,” (an interview with Jan Karski conducted by Maciej Kozłowski) *Dissent* (Summer, 1987) 334.

EGY EL NEM MONDOTT GYÁSZBESZÉD

Fábián Béla

Dr. Fábián Béla, a magyarországi Nemzeti Demokrata Párt elnöke a náci megszállásig, a nemrégiben megjelent Cardinal Mindszenty – The Story of a Modern Martyr [Mindszenty bíboros – Egy modern mártír története] című nagy sikerű könyv szerzője. A következőkben olvasható tisztelgés hálával emlékezik meg Raile atya hősie munkájáról, amelyet a Magyarországon élő üldözött zsidók megmentése érdekében végzett.

Egy nagy embert temettünk el Bostonban szeptember 9-én. Raile Jakabnak hívták. Jezsuita pap, magyar menekült és a Bostoni Egyetemhez tartozó középiskola némettanára volt.

Kétséges, vajon az amerikai jezsuiták tudták-e, milyen nagyszerű ember volt. Amint láttam, nagyon csodálták őt bámulatos energiájáért, eleven humoráért, és markánsan kitűnő szent mivoltáért. Tudták, hogy bizalmi hivatalokat töltött be rendjében, hogy a magyarországi provinciális atya titkára, egy ideig a Vatikán budapesti képviselője, illetve Mindszenty bíboros személyes jó barátja is volt.

Az iskolások, akik részt vettek a temetésén, hallottak Raile atyától történeteket arról, hogyan jutott Magyarország a jelenlegi állapotába. Raile atya történetét viszont nem ismerték, mert magáról nagyon keveset beszélt. A nagy emberek ritkán dicsekednek azzal, hogy mit tettek. Csöndességük, szerénységük a nagyságuk része. Így volt ez Raile atya esetében is.

Például nem beszélt arról, hogy mit tett népemért, a budapesti zsidókért. Amikor a történet egy részét elmeséltem nemrég megjelent könyvemben, melynek címe *Cardinal Mindszenty – The Story of a Modern Martyr* (Scribner's), Raile atya egy közös barátunknak panaszkodott, hogy teljesen abszurd, hogy hőst csináltam belőle, és nem lenne szabad dicsérettel kiemelni valakit a többiek közül csak azért, mert a kötelességét teljesíti, és a legnagyobb dicséret

azoknak az egyszerű keresztény családoknak jár, amelyek az életveszélyes fenyegetettség ellenére hallgattak papjaikra, és elrejtettek zsidókat. „A kötelességünket teljesíteni”, ahogy jezsuita papnak lenni általában egy sor egyszerű, nem látványos napi feladat elvégzését jelenti. Például német nyelvtant tanítani középiskolában. Azt tenni, amit Raile atya a kötelességének tartott Budapesten a náci megszállás idején, nagyfokú hősiességet és már-már vakmerőségbe hajló bátorságot kíván. Raile atya ugyanis kötelességének tartotta, hogy menedéket nyújtson zsidóknak. Az ilyen szintű, tettekben megnyilvánuló önzetlenség az életveszély közepette olyan nagyságra utal, amelyről nem lehet hallgatni.

Mi is volt a helyzet? Mivel a németek szempontjából rosszul állt a háború, 1944. március 19-én megszállták Magyarországot. Amikor Horthy kormányzó és tengernagy fegyverszünetet kért a szövetséges hatalmaktól, a nácik a helyi embereik, a nyilasok államcsínyét támogatták, akik közül sokan ma a kommunista rendszer emberei a szülőföldemen. 1944 őszén és 1945 telén jutott tetőfokára a náci rémuralom, és kegyetlensége, mint mindig, most is a zsidók ellen irányult. Mint a Nemzeti Demokrata Párt elnökét engem azonnal letartóztattak, Magyarország összes többi demokratikus politikai vezetőjével együtt. Politikai ellenfelem érdekei folytán hazaárulóként Auschwitzba küldtek. Később átkerültem Oranienburgba, azután Sachsenhausenbe, majd Ohrdrufba, mely koncentrációs táborokról félelmetes emlékeket őrzök.

Csak Magyarországról hatszázezer zsidót szállítottak Auschwitzba, hogy szisztematikusan kiirtsák őket, testüket krematóriumokban égessék el, hamvaikat pedig trágyaként szórják szét a földön. Budapesten százharmincezer zsidó menekült meg e tragikus végtől.

Hogyan menekült meg ez a százharmincezer? Mindegyiküknek megvan a saját története, amely a részleteket tekintve ugyan más és más, de a végkövetkeztetésük ugyanaz: általában felvonva vállukat és az égre mutatva annyit mondanak, hogy „Isten segített”.

Isten segített ezeknek a zsidóknak a vészkorszakban keresztény emberek irgalmassága által. A protestánsok közül Vattay Lászlóról, a „*Soli Deo Gloria*” diákszervezet vezetőjéről kell megemlékezni. Mindszenty, aki akkoriban veszprémi püspök volt, kijelentette: „Ha ma nem teszünk meg mindent annak érdekében, hogy életünk kockáztatása árán is megmentjük a zsidókat, akkor kitörölhetetlenül rajtunk marad a szégyen bélyege.” Mindszenty Budapestre küldte egyik papját, Varga Béla atyát, hogy az egyház nevében szervezze meg az életmentést. E művelet főhadiszállása a józsefvárosi Mária utca 25. szám alatt lévő jezsuita rendházban volt.

A náci rémuralom hosszú hetekig tartó időszaka alatt a jezsuiták pincéjében rejtgetett százötven zsidó egyike nemrég Ausztrália felé tartva New Yorkban járt. Gyárfás Gábor, aki egykor a Mária utca 25.-ben rejtőzött, hálával

teli zsidó ember, aki szeretné, ha a világ hallana Raile atya hihetetlen leleményességéről és bátorságáról.

Két név kikerülhetetlenül felbukkan a budapesti zsidók által elmondott valamennyi történetben, amelyekben azt mesélik el, hogyan segített nekik Isten megmenekülni a nácik elől. Az egyik Raoul Wallenbergé, a svéd király különmegbízottjáé, akit az oroszok néhány nappal a nácik legyőzése után elhurcoltak. Azzal vádolták, hogy amerikai kém, és azóta sem hallott senki Wallenbergről. S mosoly jelent meg a budapesti zsidók arcán, valahányszor szóba került Raile atya neve.

Raile atya, Raile atya – úgy tűnt, a magyar jezsuitáról, akinek a neve írnek hangzott, mindenkinek van egy-egy története, egy olyan elbeszélés, amelyben a nap mindig ragyog. A történetek előterében mindig olyan esetek szerepeltek, amelyek azt példázták, mennyire félelem nélküli, jó kedélyű ember volt Raile atya. A történetek hátterében pedig rejtőzködő, reszkető zsidók voltak, akikre vadásztak.

Egyes történetek szerint Raile atya „iratgyárában” derűsen hamisította a német pecséteket, mások szerint meg kiszagolta, mi lesz a nácik következő lépése, miközben látszólag bratyizott részeg SS-csapatokkal a szomszédos ivóban. Csakugyan a sarki kocsmába ment egyik éjjel, mert egy Halmos nevű zsidót keresett, aki elhagyta rejtekhelyét, a jezsuita rendház pincéjét, hogy szeszes italt keressen, amelyet nem túl bölcsen és túlságosan is kedvelt. Ha Halmost elkapják, több száz zsidó rejtekhelyéről szereztek volna tudomást a nácik a részeg szószátyártól. „Járt erre egy meglehetősen zsidó kinézetű őrült pofa?” – kérdezte Raile atya a pultostól. Miután azt mondták neki, hogy a nácik elvitték Halmost a főhadiszállásukra, Raile atya figyelmeztette a pincében rejtőzködőket a történetekről, és elindult a fogdába.

„Nem hoztak be az imént egy holdkórost?” – kérdezte az első katonától, akivel találkozott.

„Most hoztak be valakit” – felelte az.

„Az a pasas félnótás. Nálunk szokott segíteni” – magyarázta Raile atya.

„Zsidónak néz ki.”

„A jezsuita rendházhoz tartozik. Szeretnénk visszakérni.” Raile atya magabiztossága győzött.

Amikor felfedezték irgalmas tetteit, és el kellett menekülnie a kommunisták elől, Amerikába jött, és némettanár lett. Ezzel segítette a jezsuiták Bostonban végzett munkáját. Szeptember 6-án, miközben egy másik pappal egy New Jersey-i úton hajtott, autóbaleset áldozata lett. Azok után, hogy sértetlenül átvészelte a náci és a kommunista rémuralmat, elgázolta egy teherautó.

Sok tragédián mentem át életem során. Elveszítettem a hazámat, a vagyonomat, a kis házat, amit úgy kedveltem, és mélységesen szeretett családom sok

tagját. Orosz és német koncentrációs táborok és börtönök vannak mögöttem. Vannak emlékeim csatákról, amelyek során sok kedves barátom esett el mellettem hősiek küzdelemben. Ilyen élményekkel és emlékekkel a háttérben is mélyen megrendültem, amikor megtudtam, hogy Raile atyát elgázolta egy teherautó. A budapesti zsidó közösség is gyászolt, amikor az Amerika Hangja bemondta a hírt.

Mindezt el akartam mondani, és azért jöttem Bostonba, hogy beszéljek a temetésen. El akartam mondani a jelenlévőknek, hogy Magyarországon százharmincezer zsidó, aki túlélte a náci rémuralmat, és most a kommunista rémuralom alatt él, együttérzését küldi és kifejezi gyászát, hálával adózva Raile atyának. Figyelmeztettek, hogy jezsuita temetéseken nem szoktak gyászbeszédet mondani. Mindazonáltal lehetőségem nyílt átnyújtani a New England-i jezsuita provinciálisnak a szívemből fakadó szavaim másolatát. Ő továbbítja az üzenetet a magyarországi provinciálisnak és így Raile atya összes üldözött jezsuita társának, idős édesanyjának és két fivérének is.

Ahogy ott álltam csendben a bostoni Szeplőtelen Fogantatás-templomban, a papok zsoltosmáját hallgatva, tudtam, hogy Raile atya hallotta szavaimat, melyeket mindenkinek el akartam mondani a városban és az egész világon.

(*America*, 1949. szeptember 24.)

An undelivered eulogy

Béla Fábán

A GREAT MAN was buried in Boston on September 9. His name was James Raile. He was a Jesuit priest, a Hungarian refugee, a teacher of German grammar at Boston College High School.

It is doubtful that the American Jesuit Fathers knew how great a man he was. They admired enormously, I could see, his prodigious energy, his ready humor, his robust holiness. They knew he had held offices of trust in his Order, that he had been Assistant to the Father Provincial of Hungary, that he was for a time the representative of the Vatican in Budapest, that he was a personal friend of Cardinal Mindszenty.

The schoolboys who attended the funeral had heard from Father Raile the story of Hungary's plight today. They had not heard the story of Father Raile because he seldom spoke about himself. Great men seldom boast of what they have done. Their silence, their modesty is a part of their greatness. It was so in Father Raile's case.

Father Raile did not speak, for instance, of what he had done for my people, the Jews of Budapest. When I told some of that story in my recent book, *Cardinal Mindszenty: A Modern Martyr* (Scribner's), Father Raile complained to a mutual friend that my making him out to be a hero was absurd, that a man should not be singled out for praise for doing his simple duty, that the chief credit should go to those simple Christian families who, despite threats of death, listened to their priests and hid the Jews. "Doing one's duty" as a Jesuit priest generally involves a succession of simple, unspectacular daily tasks. Teaching German grammar in a high school, for example. Doing what Father Raile considered his duty in Budapest during the Nazi occupation called for high heroism, reckless bravery. For Father Raile considered it his duty to help harbor Jews. Such unselfishness in action in the midst of perils amounts to a greatness that cannot be left unpublicized.

What was the situation? With the war going against them, the Germans occupied Hungary on March 20, 1944. When the Regent, Admiral Horthy, sought an armistice from the Allies, the Nazis supported the coup of their local stooges of the Arrow Cross organization—many of whom are now figures of the communist regime in my native land. The fall of 1944 and the winter of 1945 saw the Nazi terror at its height, with its cruelty directed, as always, against the Jews. As president of the Independent Democratic Party, I was immediately arrested along with all the other democratic political leaders of Hungary. Because of the special interest of my political enemy, a quisling, I was sent to Auschwitz. Later I was transferred to Oranienburg, then to Sachsenhausen and then to Ohrdruf, all concentration camps of fearful memory.

From Hungary alone, 600,000 Jews were shipped to

Dr. Béla Fábán, president of the Independent Democratic Party in Hungary until the arrival of the Nazis, is the author of the recent best seller, *Cardinal Mindszenty: A Modern Martyr*. The following tribute is presented in grateful memory of Father Raile's heroic work to protect the persecuted Jews of Hungary.

3

Auschwitz to be systematically murdered—burned in crematories, their ashes thrown on the ground for fertilizer. From the city of Budapest 130,000 Jews escaped that tragic fate.

How did those 130,000 escape? Each has his own story to tell, different in detail but with a common conclusion, generally spoken with a shrug of the shoulders and hands pointed to heaven: "God helped me."

God helped those Jews through the charity of Christians in that time of peril. Among the Protestants László Vattay, leader of the "*Soli Deo Gloria*" student organization, must be remembered. Mindszenty, then Bishop of Veszprem, declared: "If today we do not do our utmost to save the Jews at the risk of our lives, the ineradicable brand of shame will remain upon us." Mindszenty sent one of the priests of his diocese, Father Béla Varga, to Budapest to organize rescue work in the name of the Church. Headquarters for the operation was in the Jesuit Residence at 25 Mária Utca in Josef Varos.

One of the 150 Jews who was hidden in the cellar of that Jesuit House during the long weeks of the Nazi terror recently passed through New York on his way to Australia. Gabriel Gyárfás is a grateful Jew who wants the world to hear of the astonishing ingeniousness and courage of Father Raile, formerly of 25 Mária Utca.

In all of the stories told by the Jews of Budapest, explaining how with God's help they escaped the Nazis, two names are inevitably repeated. There is Raoul Wallenberg, the special commissioner of the King of Sweden, dragged away by the Russians a few days after the defeat of the Nazis. He was accused of being an American spy, and no one has heard of Wallenberg since. A smile used to appear on the faces of Budapest's Jews at the mention of Father Raile's name.

Father Raile, Father Raile, the Hungarian Jesuit with the Irish-sounding name, every one seemed to have a story about him, a story in which the sun always shone. In the foreground of the stories there were always instances of his fearlessness and humor. In the background was some hunted Jew, hidden and trembling.

There were stories of Father Raile gaily forging German stamps in his "document factory," of Father Raile learning the next move of the Nazis as he seemed to fraternize with drunken SS troops in the neighborhood tavern. Indeed, it was to the corner tavern that Father Raile went one night seeking a Jew named Halmos who had left his hiding place in the cellar of the Jesuit Residence in search of liquor which he loved not wisely and altogether too well. If Halmos were caught, the Nazis would discover from the drunken babbler the hiding place of hundreds of other Jews. "Was there a rather Jewish-looking crazy fellow here?" Father Raile asked

AMERICA SEPTEMBER 24, 1949

667

4 the bartender. Told that the Nazis had taken Halmos off to their headquarters, Father Raile sent word back to the cellar warning everyone and set off for the guard house.

"Didn't they just bring in a lunatic?" Father Raile asked the first soldier he met.

"They just brought in some guy," he was told.

"The fellow is half-witted. He helps around our House," Father Raile explained.

"He looks Jewish."

"He belongs to the Jesuit House. We want him back." Father Raile's nerve won.

When his merciful work was discovered and he had to flee from the Communists, he came to America and became a teacher of German grammar. It was something that would help the work the Jesuits were doing in Boston. On September 6, while riding with a fellow priest on a New Jersey road, he was killed in an auto accident. Having come unscathed through the terrors of the nazi and communist regimes, he was killed by a truck.

I have gone through many tragedies in my life. I lost my country, my property, the little house I loved, many of the much-loved members of my family. Russian and German concentration camps and prisons lie behind me.

There are memories of battles in which many dear friends fell beside me in heroic struggles. Against the background of such experience, such memories, when I heard that Father Raile had been killed by a truck, I suffered real grief. There was grief, too, in the Jewish community of Budapest when the Voice of America broadcast the news.

All this I wanted to say, and I traveled to Boston to speak at the funeral. I wanted to tell all who would listen that in Hungary 130,000 Jews who escaped the nazi terror and are now suffering under communist terror send their grief and sympathy, too, as a tribute of gratitude to Father Raile. They explained to me that it is not customary to have eulogies at Jesuit funerals. It was possible, however, to give to the New England Jesuit Provincial a copy of the words that were in my heart to say. He will forward the message to the Provincial of Hungary and thus to all of Father Raile's persecuted fellow Jesuits, to his aged mother and two brothers.

Standing there in silence in the Church of the Immaculate Conception in Boston, listening to the chant of the priests, I knew that Father Raile understood every word I wanted to say to everyone in the city, everyone in the world.

RAILE JAKAB

(A Világ Igazainak enciklopédiájából)

Raile Jakab 1912. augusztus 14-én lépett be a jezsuita rendbe (Jézus Társasága), és a Mária utca 25. szám alatt lévő budapesti jezsuita rendházat vezette. A nyilaskeresztes időszakban mintegy százötven zsidót bújtattak a rendházban. Raile igazi atya volt e menekülteknek, aggódott biztonságuk miatt, és intézkedett minden szükségletük felől. Azon kívül, hogy gondoskodott a rendházában elrejtett zsidókról, a budapesti apostoli nunciust képviselve kapcsolatban állt a Svéd Vöröskereszttel is, mint a szervezett szövetséges csoportok által végzett életmentő tevékenységek koordinátora. Amikor a nyilas hordák be akartak törni a rendházba, Raile atya hősieen útjukat állta a kapuban, vitázva a betolakodókkal, hogy az épületben lévő zsidóknak legyen idejük elbújni. Több alkalommal kényszerítették, hogy engedje be a nyilasokat. Szobáról szobára vezette őket, a legfelső emeletről a pincéig. Egy ilyen házkutatás során a nyilasok bementek a szenespincébe, ahol a zsidók egy szénkupac tetején rejtőzködtek, letakarva egy sötét pokróccal. Raile atya e feszült helyzetben is higgadt maradt. Lepakcsolta a villanyt, és csendben így szólt: „Itt csak szén van, vigyázzanak, nehogy piszkosak legyenek.” A nyilasok gyorsan távoztak a pincéből, anélkül hogy tüzetesen átvizsgálták volna. Katonaszökevények és munkaszolgálatosok, akik elszöktek az egységüktől, szintén menedékre leltek a rendházban. Raile fegyvert és rendőregyenruhát szerzett a katonaszökevények egy részének, és a rendház kapujához állította őket, amikor nyilas betolakodók közeledtek. Ők akadályozták meg, hogy a nyilaskeresztesek bejussanak a házba. Raile a Svéd Vöröskereszt képviselőivel bement a lezárt zsidó gettóba is, hogy élelmet és gyógyszert osszon szét az ottlakók között. Üres keresztleveleket is kiosztott, amelyek segítségével iratokat tudtak hamisítani, s így ki lehetett szökni a gettóból. Budapest ostroma idején Raile az állandó bombázásokkal dacolva járkált körbe a város utcáin, élelmet keresve az általa rejtgetett zsidóknak. Amikor a kommunisták átvették az uralmat Magyarországon, Raile atya az Egyesült Államokba menekült, és élete végéig németet

tanított a Bostoni Egyetemhez tartozó középiskolában. Közlekedési balesetben halt meg 1949 szeptemberében. A Massachusetts állambeli Weston temetőjében nyugszik. 2015-ben a bostoni jezsuiták a sírja mellett emléktáblát helyeztek el, melyen az szerepel, hogy a Jad Vasem [1991. február 27-én] a Világ Igazának ismerte el Raile atyát.⁵

⁵ A Jad Vasem Világ Igazai online enciklopédia szíves hozzájárulásával. Eredeti forrás: Israel Gutman (szerk.): *The Encyclopedia of the Righteous Among the Nations. Rescuers of Jews During the Holocaust: Europe (Part I) and Other Countries*, Yad Vashem, Jerusalem, 2007, 303–304.

Jakob Raile, Yad Vashem *Encyclopedia of Righteous Among the Nations*

Father Jakob Raile entered the Jesuit Order (Society of Jesus) on August 14, 1912, and served as the director of a monastery located at No. 52 Mária Street in Budapest. During the Arrow Cross period, the monastery in which Raile served was used as a hiding place for some 150 Jews. Raile was like a true father to these fugitives, worrying about their safety, and providing for all their needs. In addition to taking care of the Jews hidden in his own monastery, Raile was in contact with the Swedish Red Cross on behalf of the Apostolic Nuncio in Budapest, as coordinator of rescue activities carried out by groups associated with the Swedish Red Cross. When Arrow Cross gangs attacked, Father Raile stood heroically in the doorway, arguing with the intruders until the Jews inside the monastery had time to hide. On more than one occasion Raile was forced to let the Arrow Cross men enter the building. He led them from room to room, from the top floor to the basement. At the end of one such search, the Arrow Cross men entered the coal cellar, where Jews were hiding atop a pile of coal, under a dark blanket. Even under these tense circumstances, Father Raile remained calm. He turned out the light and quietly announced: "There is only coal here, be careful you don't get dirty." The Arrow Cross men quickly left the basement, without carrying out a thorough search. Army deserters and labor-servicemen who had run away from their units also found refuge in the monastery. Raile obtained guns and police uniforms for some of the army deserters and had them stand at the monastery's entrance when Arrow Cross intruders approached. They prevented the Arrow Cross men from entering. Raile entered the closed ghetto together with representatives of the Swedish Red Cross, giving food and medicine to ghetto residents. He also distributed blank baptism certificates, with which they could forge documents that would help them to escape from the ghetto. Throughout the battles of Budapest, Raile braved the constant bombing, wandering the city streets looking for food for the Jews he was hiding. When the Communists took over in Hungary, Fr. Raile escaped to the United States, and taught German at Boston College High School until his death in a traffic accident in September 1949. He was buried in the Jesuit cemetery in Weston, Massachusetts. In 2015 the Jesuits in Boston added a plaque to his grave, stating that Fr. Raile was recognized as Righteous Among the Nations by Yad Vashem.

On February 27, 1991, Yad Vashem recognized Father Jakob Raile as Righteous Among the Nations.

Printed courtesy of the online encyclopedia of *Righteous Among the Nations* at Yad Vashem. Original source: *The Encyclopedia of the Righteous Among the Nations: Rescuers of Jews During the Holocaust: Europe (Part I) and Other Countries*, edited by Israel Gutman (Jerusalem: Yad Vashem, 2007) 303-304.

NÉHÁNY GONDOLAT A KATOLIKUSOKRÓL ÉS A HOLOKAUSZTRÓL

Vincent A. Lapomarda SJ

Még ha néhány pap közreműködött is abban, hogy náci bűnözők elmeneküljenek az igazságszolgáltatás elől, sokan mások az ismeretlen „Világ Igazai” közé tartoznak, akik életüket kockáztatva segítették a zsidó népet a holokausz idején.

Tavaly több cikk is foglalkozott a katolikusok és a holokausz témájával az *America* című lapban. George W. Hunt SJ (“Of Many Things” [Sok dologról], május 17. és 24.) rovatának két része és William J. O’Malley SJ “The Gentile Holocaust” [A nem zsidó holokausz] (június 14.) című írása épp akkor jelent meg, amikor a világi sajtó (Stephen Kurkjian cikkei a *The Boston Globe*-ban, május 7–8.) és a vallásos sajtó (William Bole a *The Hartford Catholic Transcript*-ben, május 23.) nem épp hízelgően fogalmazott, amikor a katolikusok holokauszban játszott szerepéről írt.

Ha igaz, amit XIII. Leó pápa mondott történészeknek, hogy a katolikus egyháznak nincs szüksége hazugságokra, akkor a katolikusoknak nincs mitől tartaniuk, még akkor sem, ha egy pap esetleg segített náci bűnösöknek, hogy kibújjanak az igazságszolgáltatás alól, ahogy az említett tavaly májusi cikkek állítják. Elvégre van különbség a katolikus egyház hivatalos álláspontja és között, amit egy adott pap tesz a saját belátása szerint. Nem kell katolikusnak lennünk, hogy ezt megértsük, különösen a katolicizmusnak a II. vatikáni zsinat óta ismert nyilvános arca fényében.

Ennek ellenére a józan gondolkodású emberek bizonyára elgondolkoznak, amikor olyan cikkeket olvasnak, amelyek leírják a néhai Krunoslav S. Draganović horvát nemzetiségű katolikus pap tevékenységét, aki a háborút követően Rómában élt. Draganović állítólag részt vett Ante Pavelić (a jugoszláviai horvát bábállam vezetője) bűntudatában a római Szent Jeromos Egyetemen, valamint részese volt annak is, hogy útlevelet szereztek Klaus Barbie (a lyoni régió náci

vezetője) részére. Ugyanakkor nem teljesen egyértelmű, hogy a bemutatott bizonyítékok cáfolhatatlanok-e, különösen hogy amit e cikkek feltárnak, nem mond sokkal többet annál, mint ami már ismert volt Charles R. Allen Jr. két írásából, amely még 1983-ban jelent meg a *Reform Judaism* című lapban.

Alapos okunk van még várni annak megítélésével, hogy a Vatikán valójában mit tudhatott Draganović atya tevékenységéről. A Vatikán nemcsak hogy nem volt hajlandó diplomáciailag elismerni a Pavelić-rezsimet, de maga Ante Pavelić többször is sikertelenül próbálta rábírní a Szentszéket a háború idején, hogy távolítsa el a zágrábi egyházmegye éléről Alojzije Stepinac bíborost. A jugoszláviai katolikus hierarchia vezetőjeként Stepinac ténylegesen harmincnégy alkalommal tiltakozott a Pavelić-rezsim első két évében (1941–43) a zsidók és a szerbek üldözése, illetve az államvezetés náci kollaboráns politikája ellen. Az e tiltakozások során rendreutasítottak között voltak papok is, például Draganović atya, akiknek a vallási és nacionalista buzgalma elvakította a tetteik természetére vonatkozó erkölcsi ítéletüket.

*

A megszállt Franciaországban a katolikusok, különösen a Lyon közelében élő jezsuiták és domonkosok emelték fel szavukat a franciák nácikkal való kollaborálása ellen. Így igencsak kétséges, hogy amit Klaus Barbie tett, megkapta volna a lyoni katolikus egyház hivatalos támogatását, hiszen az a háborús ellenállás egyik központja volt a térségben. Épp ellenkezőleg, Klaus Barbie megpróbálta megakadályozni a katolikusokat, hogy a zsidóknak segítséget nyújtsanak. Olyan katolikusokat, mint amilyen Pierre Chaillet SJ is volt, aki csaknem teljesen egyedül megnyerte Pierre Gerlier bíboros, lyoni érsek rendületlen támogatását. Így egyházi jóváhagyással sikerült megerősíteni a térségben lakó, Barbie hatókörébe tartozó franciáknak a nácikkal való kollaborálásra vonatkozó negatív és a zsidók segítségével kapcsolatos pozitív véleményét.

A Vatikánon (és az Egyesült Államokon) a hidegháború kezdetét jellemző zűrzavar és pánik idején talán ostromhangulat vett erőt, amelynek köszönhetően bizonyos funkcionáriusok politikai és vallási buzgalma oda vezetett, hogy a kommunizmust igyekeztek megfékezni egy olyan időszakban, amikor a világ még nem tudott annyit a háborús bűnösökről, mint amennyit ma tud (vagy nem érdekelt annyira ez a kérdés).

Ugyanakkor, ahogy Robert A. Graham SJ Vatikán-szakértő mondta, akit Hunt atya május 24-i cikke is idéz, nem lehet megelégedezni arról, hogy a Vatikán humanitárius erőfeszítései a második világháborút követő időszakban csaknem lehetetlenné tették a hontalanok áttelepítésén dolgozó munkatársainak egy része számára, hogy megállapítsák a náci háborús bűnösök személyazonosságát. A menekültekkel foglalkozó vatikáni hivatalnokok nem

rendelkeztek megfelelő eszközökkel, hogy bármiféle bűnözőt beazonosítsanak. Nagyobb gondjuk volt arra, hogy segítsék a gyámoltalanokat és az ott-hon nélkül maradtakat. Ha egy pap, mint Draganović atya, kihasználta a Vatikán humanitárius erőfeszítéseit, hogy bizonyos személyek bűnözői mivoltát fedezze, az valóban elítélendő.

Mivel az USA kormány, valamennyi erőforrása ellenére, nem volt túl buzgó abban, hogy a náci bűnösöket bíróság elé állítsa, nem meglepő, hogy sokan közülük el tudtak szökni, mert néhány fontos ember azzal érvelt, hogy hasznos a segítségük a hidegháború túléléséhez. Ha Draganović atya valóban vétkes volt a tekintetben, hogy tudatosan segített náci háborús bűnösöknek kibújni az igazságszolgáltatás alól, akkor mint tudjuk, az életével fizetett ezért 1967-ben, amikor letartóztatták, és a tárgyalását követően kivégeztette a jugoszláv kormány, amit a szenzációhajhász leleplezések elfelejtettek megemlíteni vele kapcsolatban.

Annak ellenére, amit a katonai kémelhárítás dokumentumai felfednek, úgy tűnik, nincs lényeges különbség az ott szereplő anyag és a *The New York Times*hoz (1984. január 26.) hasonló világi lapok Vatikán-ellenes vádaskodásai között, amelyeket több mint két évvel ezelőtt tettek közzé. A szóban forgó dokumentumok olyan kritikával is könnyen támadhatók, hogy hamis információkat vagy szóbeszédre alapuló értesüléseket tartalmaznak.

Azon túl, hogy katolikusok állítólagos háborús bűnösöket segítettek, van egy még súlyosabb probléma, mégpedig az, ahogy az emberek általában látják a katolikus egyház állítólagos mulasztását a zsidók megsegítésével kapcsolatban a náci üldöztetés során. E történelmi tudatlanság nagyrészt Rolf Hochhuth *A helytartó* című 1964-es művéből fakad. Ez a színdarab torz képet fest XII. Piusz pápának a holokauszt idején játszott szerepéről. Kevesen tagadnák a kitalált történetek hatékonyságát egy múltból szóló elgondolás közvetítése terén, legyen az mégoly megkérdőjelezhető is.

Ha igaz, hogy a holokauszt történetét főként zsidók beszélték el, akkor érthető, hogy az ő értelmezésük érvényesül, hasonlóan az angolszász történészek nézetéhez a katolikus egyháznak a XX. század előtti amerikai történelemben betöltött szerepéről. Jóllehet a zsidó történészek joggal kérdezhetik, hogy miért nem voltak könyörületesebbek a keresztények a zsidókkal a náci üldöztetés idején, e kérdés gyökere nyilvánvalóan erről a szörnyű időszakról alkotott uralkodó nézetükben keresendő.

*

Az általánosan elfogadott megítéléssel szemben XII. Piusz pápa nagyon könyörületes volt a zsidók iránt a második világháború idején. A *New York Times* egyik vezércikke (1942. december 25.) elismeri, hogy a pápa hangja „magányos hang volt, amely egy kontinens síri csendjében kiáltott fel” Európa

náci megszállásának csúcspontján. François Delpech francia tudós megállapította, hogy Cesare Orsenigo érsek, berlini apostoli nuncius legalább háromszáz alkalommal tiltakozott a Harmadik Birodalom tettei ellen. Még Golda Meir is, aki Izrael külügyminisztere volt XII. Piusz pápa halála idején, kijelentette: „Amikor a náci rémuralom évtizedében rettenetes vértanúság lett népünk sorsa, a pápa felemelte szavát az áldozatokért.”

Egy másik izraeli hivatalos személy, Pinchas E. Lapid 1967-ben azt írta, hogy a katolikus egyház mintegy 700–860 ezer zsidó ember életét mentette meg a holokauszt során. Ha felidézzük a Talmud szavát, miszerint egyetlen élet megmentése egy egész világ megmentését jelenti, akkor nagyon nehezen lehet elfogadni azt a nézetet, hogy a keresztények nem voltak együtt érzők, amikor testvérvallásuk híveit milliószámra zárták el és mészárolták le, és amikor maga a kereszténység is a túlélésért küzdött a nácizmussal szemben.

A *The Journal of Church and State* (1981. tavasz) című lapban megjelent, „The Jesuits and the Holocaust” [A jezsuiták és a holokauszt] című cikkben írok sok olyan jezsuita értelmiségiről – például Stanislaw Bednarskiról, Victor Dillardról, Albert Maringről és Roger Regout-ról –, aki azért vesztette életét, mert a nácik ellenségének tekintették. Mások, akiket szintén megemlítek az írásomban, ugyancsak kockára tették az életüket, miközben zsidóknak segítettek Európa különböző országaiba menekülni a náci rémuralom elől.

Amikor jó néhány évvel ezelőtt az NBC műsorra tűzte a Raoul Wallenberg svéd diplomatáról szóló kétrészes filmet, kevés figyelmet szenteltek a katolikus egyház humanitárius erőfeszítéseinek. Ez a film még csak meg sem említette egy magyar pap, Raile Jakab SJ tetteit, aki Raoul Wallenberghez hasonlóan kockáztatta az életét, hogy megmentse a budapesti zsidókat a második világháború ama sötét hónapjaiban.

Raile Jakab 1894. október 6-án született Vaskúton (Bács-Kiskun megye), és tizennyolc évesen, 1912. augusztus 14-én lépett be a jezsuita rendbe. Ausztriában készült a papságra a húszas években. Budapesten működött, amikor elkezdődött az ország náci megszállása. Mihelyt megszállták Magyarországot, a nácik felgyorsították a magyar zsidók koncentrációs táborokba való deportálását, amit már korábban elkezdtek. Erre az ország katolikus püspökei nyomtatékosan felszólaltak.⁶

Egyikük, Mindszenty József bíboros, aki akkoriban veszprémi püspök volt, tevékenyen részt vett abban, hogy a budapesti Mária utca 25. szám alatt lévő Jézus Szíve jezsuita templom a zsidók segítségét célzó katolikus erőfeszítések

⁶ Apor Vilmos, Hamvas Endre és Márton Áron emelték fel szavukat a zsidók üldözése ellen.
– A szerk.

központjává váljon. Jezsuita előjárója jóváhagyásával Raile atya, aki ekkor a budapesti jezsuita ház helyettes gondnoka volt, jezsuiták egy csoportjának a vezetője lett, akik életüket veszélyeztetve mentettek meg zsidókat a deportálástól.

*

A nyilasok jelentették az egyik legnagyobb gondot bárkinek, aki a háború utolsó évének őszen és telén megpróbálta menteni a budapesti zsidókat. A nyilaskeresztesek erői, leginkább antiszemita és náciszimpatizáns emberek, megpróbálták felkutatni a különböző helyeken, főleg szerzetesi intézmények

*A katolikus egyháznak
700–800 ezer zsidó életét sikerült megmentenie
a holokauszt alatt.*

falai között rejtőzködő zsidó menekülteket. Raile atya azonban olyannyira értett ahhoz, hogy kijátssza az ellenséget, hogy legalább egy SS-tisztet sikerült rábírnia, biztosítsa afelől, hogy a jezsuita rend számíthat a németekre abban, hogy fellépnek a nyilaskeresztes betolakodókkal szemben, amennyiben azok folytatják a rend zaklatását. Végül a pap úgy tudta kezelni a helyzetet, hogy rendőri egyenruhába öltöztetett keresztény menekülteket, akik így örködték a jezsuita ingatlanok körül.

Abban az időben, amikor a zsidókra nagy nyomás nehezedett, lehetőség volt elszállásolni embereket a jezsuita templom mellett egy épületben, amely olyan katolikus szervezetek tevékenységének volt a központja, mint a Mária Kongregáció. Itt körülbelül hatvan kis szoba állt Raile atya rendelkezésére, aki arra használta az épületet, hogy több mint száznyolcvan embert, üldözött zsidókat és politikai menekülteket egyaránt elszállásoljon. Mivel általában gyakran cserélődtek a lakók, nehéz megbecsülni azok számát, akik Budapest náci megszállása alatt segítséget kaptak Raile atyától.

Fábián Béla, aki a náci megszállásig a magyar Nemzeti Demokrata Párt elnöke volt, azt írta, hogy Raile atya nevét mindig összekötötték Raoul Wallenberg nevével. Ő sokaknak segített a százharmincezer magyar zsidó közül, akik megmenekültek a nácik elől Budapesten. Fábián Béla maga is volt politikai fogoly több koncentrációs táborban, köztük Auschwitzban is. „Egy el nem mondott gyászbeszéd” (*America*, 1949. szeptember 24.) című írásában úgy fogalmazott, hogy „mosoly jelent meg a budapesti zsidók arcán, valahányszor szóba került Raile atya neve”.

Annak köszönhetően, hogy a jezsuitáknak elég nagy birtokuk volt a fővároson kívül, Raile atyának a kormány ellenőrzése ellenére sikerült ételt szereznie a rengeteg menekült ellátására. Mivel tökéletesen beszélt németül,

át tudott jutni az örökön, és különböző ürügyekkel több zsidót kihozott a gettóból, hogy aztán jezsuita ingatlanokban rejtse el őket.

A találékony Raile atya még személyazonosító okmányokat is gyártott, sőt keresztleveleket is szerzett több plébániáról, olyan iratokat, amelyek eredetinek tűntek a német sást ábrázoló hamisított bélyegzővel ellátva, egy olyan országban, amelyben százezer zsidó hátterű katolikus élt. Lévai Jenő *Fekete*

*Sok jezsuita értelmiségi vesztette életét,
mert a nácik ellenségének tartották őket.*

könyv a magyar zsidóság szenvedéseiről című könyvében (Budapest, 1946) feljegyi, hogy Raile atya „[e]gész nap járta a várost, szerzett hamis keresztleveleket, alig múlt el nap, hogy egy-két újabb védencsel ne szaporította volna a létszámot”.⁷

Raile atya nemcsak azokat a zsidó férfiakat bújta el sikeresen más jezsuiták segítségével, akik bankárok, ügyvédek és kereskedők voltak (ők a rendházban éltek, papi ruhába öltözve), hanem ugyanazon a környéken rendelkezésre állt további két ház, ahol mintegy ötven zsidó nőt rejtett el. Szabad kezét kapott abban, hogy miként szerez szállást, élelmet és ruhát magyar zsidóknak – amikor hatszázezer zsidót deportáltak Auschwitzba.

Egyszer egy zsidó, aki a jezsuita rendházban lakott, elkóborolt egy közeli kocsmába. Mivel ez veszélyt jelentett a többi jezsuita által rejtegetett zsidóra nézve, Raile atya elment, hogy megkeresse. Bár a férfit addigra már elfogta a Gestapo, a jezsuitának sikerült meggyőznie a megszálló erők képviselőit, hogy az illető a jezsuita háznál dolgozik, és szeretnék visszakapni. Raile atya így sikerrel megelőzte, hogy a menekült férfi alkohol vagy kínzás hatására elárulja, hogy a jezsuiták hogyan rejtegetnek zsidókat Budapesten.

Amikor a háború után a kommunisták átvették a hatalmat Magyarországon, Raile atya végül is száműzetésbe kényszerült itt az Egyesült Államokban, maga mögött hagyva édesanyját és két fivérét. Elvállalta, hogy németet tanít a Bostoni Egyetemhez tartozó középiskolában (amely akkor Boston déli negyedében volt). Amikor éppen nem tanított, előadókörúton volt, hogy tájékoztassa amerikai hallgatóságát szülőföldje egyházának helyzetéről, miután barátjának, Mindszenty bíborosnak a pere a címlapokra került.

New Englandben úgy tekintettek Raile atyára, mint a magyarországi egyház ügyeiben jártas személyre, ami annak a kommunistákhoz való viszonyulását

⁷ A részlet valójában a szerző Szürke könyv magyar zsidók megmentéséről című kötetéből való: Officina, Budapest, 1946, 91.

illeti. Amit a zsidókért tett, arról a katolikusok nagy része akkoriban nemigen tudott ebben az országban, ahogy nagyon sok olyan történész, aki a holokausztal foglalkozik, azóta sincs tisztában vele. Raile atya egy előadásról hazatérőben autójával nekiütközött egy teherautónak az autópályán, és 1949. szeptember 6-án meghalt Newarkban.

A jeruzsálemi Jad Vasemben méltóan megemlékeznek Raoul Wallenberg-ről és sok más személyről, köztük katolikus papokról is, a tiszteletükre ültetett fákkal az Igazak Sugárútja mentén. Raile atya azonban ismeretlen és el nem ismert marad a „Világ Igazai” között, akik az életüket veszélyeztetve mentettek zsidókat a holokauszt során. A hozzá hasonló katolikusokra való emlékezés nemcsak a náci üldöztetés áldozatai előtti főhajtást jelent, hanem azok előtt is, akik életüket kockáztatták, hogy megvédjék az emberi jogokat azokban a szörnyű időkben. Amint Lévai Jenő, a *Hungarian Jewry and the Papacy* [A magyar zsidók és a pápaság] (London, 1968) című könyv szerzője kijelentette, Raile atya „a budapesti mentési akciók egyik legfőbb irányítója volt”.⁸

Ha manapság elfogultság tapasztalható a katolikusokkal szemben a holokausztról szóló történelmi írásokban, ezért részben azokat kell okolni, akiknek ilyen a hozzáállásuk. A zsidók kiváló és követésre méltó példát mutattak a keresztényeknek, hogyan kell elbeszélni a holokauszttal kapcsolatos történetüket. A Szentszék által kiadott tizenkét kötetnyi dokumentum és a más európai forrásokból származó írások ellenére, amelyek a katolikus egyháznak a második világháború alatti működéséről szólnak, még mindig hosszú út áll a katolikusok előtt, míg széles körben elterjed egy kiegyensúlyozottabb kép az egyház második világháborús szerepéről.

A szerző a Szent Kereszt Egyetem (Worcester, Mass.) egyetemi docense és a holokauszttal kapcsolatos gyűjteményének koordinátora.

(America, 1986. december 27.)

⁸ Uo.

SOME REFLECTIONS ON CATHOLICS AND THE HOLOCAUST

VINCENT A. LAPOMARDA

*Even if a few priests may have helped Nazi criminals escape justice,
many others remain among the unknown 'Righteous Gentiles' who risked
their lives to help the Jewish people at the time of the Holocaust.*

During the past year, several articles in *AMERICA* have focused on Catholics and the Holocaust. Two columns by George W. Hunt, S.J. ("Of Many Things," 5/17 and 5/24) and "The Gentile Holocaust" (6/14) by William J. O'Malley, S.J., came out at the same time that the secular press (articles by Stephen Kurkjian in *The Boston Globe*, 5/7-8) and the religious press (an article by William Bole in *The Hartford Catholic Transcript*, 5/23) were not particularly complimentary in what they said about the role of Catholics in the Holocaust.

If it is true, as Pope Leo XIII once told historians, that the Catholic Church has no need of lies, then Catholics have nothing to fear even if a priest may have helped Nazi criminals escape justice, as alleged by those articles published last May. There is a difference, after all, between the formal policy of the Catholic Church and what an individual priest may choose to do. One need not be a Catholic to understand this, especially in light of the public image of Catholicism since the Second Vatican Council.

Nevertheless, reasonable people must wonder when they read articles describing the activities of the late Rev. Krunoslav S. Draganovic, a Croatian Catholic priest who lived in Rome after the war. Father Draganovic was allegedly involved in concealing Ante Pavelić (the head of the puppet state of Croatia in Yugoslavia) at St. Jerome's College in Rome, and in obtaining a passport for Klaus Barbie (the Nazi head of the region of Lyons in France). Yet it is not altogether clear that the evidence presented is irrefutable, especially since what these articles revealed does not tell us much more than what was already made

«Vincent A. Lapomarda, S.J., is associate professor of history and coordinator of the Holocaust Collection at the College of the Holy Cross, Worcester, Mass.»

known in two articles by Charles R. Allen Jr., printed in *Reform Judaism* back in 1983.

There are valid reasons for reserving judgment about what the Vatican really knew of Father Draganovic's activities. Not only did the Vatican refuse to grant the Pavelić regime diplomatic recognition, but Ante Pavelić himself had more than once tried, without success, to persuade the Holy See to dismiss Cardinal Aloysius Stepinac from the See of Zagreb during the war. As head of the Catholic hierarchy in Yugoslavia during the first two years (1941-43) of Pavelić's regime, Cardinal Stepinac had actually protested 34 times against the persecutions of Jews and Serbs and against the regime's collaborationist policies with the Nazis. Among those rebuked in these protests were priests, such as Father Draganovic, whose religious and nationalist zeal blinded their moral judgment with respect to the nature of their actions.

Catholics in occupied France, especially Jesuits and Dominicans around Lyons, did oppose the collaborationist policies of the French with the Nazis. It is very doubtful, then, that what Klaus Barbie did receive the formal support of the Catholic Church in Lyons, which was a center for the Resistance during the war. On the contrary, Klaus Barbie tried to thwart the help being given to Jews by Catholics like Pierre Chaillet, S.J., who almost single-handedly won the staunch support of Cardinal Pierre Gerlier, then Archbishop of Lyons. Thus, with ecclesiastical approbation, the opinion of the French in the area under Barbie's jurisdiction was consolidated against collaborating with the Nazis and in favor of assisting the Jews.

Perhaps the Vatican (with the United States), during the confusion and panic of those early days of the cold war,

was plagued by a siege mentality that allowed the political and religious zeal of certain functionaries to prevail in an attempt to check Communism at a time when the world did not know as much (or was not as concerned) about war criminals as it does today.

Yet, as Vatican expert Robert A. Graham, S.J., quoted in Father Hunt's column (5/24), has said, one cannot forget that the humanitarian work of the Vatican during the aftermath of World War II made it almost impossible for some of its personnel, involved in the relocation of displaced persons, to identify Nazi war criminals. Vatican officials engaged in refugee work were not equipped to recognize criminals of any kind; their major preoccupation was to assist the helpless and the homeless. If a cleric like Father Draganovic took advantage of the Vatican's humanitarian efforts to conceal the criminal identities of certain persons, that is truly reprehensible.

Since the U.S. Government, with all its resources, was not altogether diligent in bringing Nazi criminals to justice, it is not surprising that a number of them were able to escape because some key persons rationalized that their assistance was expedient for survival during the Cold War. If Father Draganovic was indeed guilty of knowingly helping Nazi war criminals to escape justice, we know that he paid for this with his life when he was apprehended in 1967 and, after a trial, apparently was executed by the Yugoslav Government, a point that the sensational revelations about him failed to bring out.

Despite what the documents from the Army Counterintelligence Corps reveal, there appears to be no substantial difference in the matter contained therein when compared to the allegations against the Vatican reported more than two years ago in such secular papers as *The New York Times* (1/26/84). The documents in question also may be quite vulnerable to criticism as examples either of disinformation or of intelligence based on hearsay.

Apart from the role of Catholics in helping alleged war criminals, there is the greater problem of the way people in general view the alleged failure of the Catholic Church to help the Jews at the time of the Nazi persecutions. Much of this historical illiteracy stems from the publication of Rolf Hochhuth's "The Deputy" in 1964, a play that presented a distorted view of Pope Pius XII at the time of the Holocaust. Few will deny the effectiveness of fictional ac-

counts in conveying an idea, even a questionable one, about the past.

If it is true that the story of the Holocaust has been told mainly by Jews, it is understandable that their interpretation has prevailed, much like the view of Anglo-Saxon historians about the role of the Catholic Church in American history prior to the 20th century. While Jewish historians may legitimately inquire why Christians were not more compassionate toward the Jews during the Nazi persecutions, such an inquiry is evidently rooted in their prevailing perspective about that horrible period.

Contrary to the conventional wisdom, Pope Pius XII was very compassionate toward the Jews during World War II. An editorial in *The New York Times* (12/25/42) praised the Pope as "a lonely voice crying out of the silence of a continent" at the very height of the Nazi domination of Europe. François Delpech, a French scholar, found that Archbishop Cesare Orsenigo, papal nuncio to Berlin, had protested at least 300 times against the actions of the Third Reich. Even Golda Meir, Israeli Foreign Minister at the time of Pope Pius XII's death, declared: "When fearful martyrdom came to our people in the decade of Nazi terror, the voice of the Pope was raised for the victims."

Another Israeli official, Pinchas E. Lapide, wrote in 1967 that the Catholic Church was effective in helping to save from 700,000 to 860,000 Jews during the Holocaust. If one recalls the saying in the Talmud that saving a single life is like saving the whole world, it is very difficult to accept the view that Christians were lacking in compassion when millions of their coreligionists were being imprisoned and slaughtered and while Christianity itself was engaged in a struggle for survival against Nazism.

In "The Jesuits and the Holocaust," published in *The Journal of Church and State* (Spring 1981), I mentioned the large number of Jesuit intellectuals such as Stanislaw Bednarski, Victor Dillard, Albert Maring and Roger Regout who lost their lives because they were considered enemies of the Nazis. Others mentioned in the article also risked their lives to help Jews escape the Nazi terror in various countries of Europe.

When, several years ago, NBC aired the two-part miniseries on the Swedish diplomat Raoul Wallenberg, there was little attention paid to the humanitarian efforts of the Catholic Church. This presentation did not even mention the efforts of a Hungarian priest, Jacob Raile, S.J., who like Raoul Wallenberg risked his life to save the Jewish people in Budapest during those dark months of World War II.

Born in Vaskút (Bács-Kiskun), Hungary, on Oct. 6, 1894, Jacob Raile entered the Jesuit order at the age of 18 on Aug. 14, 1912. Having prepared for the priesthood in Austria during the 1920's, he was working in Budapest when the Nazi occupation of the country began. Once Hungary was occupied, the Nazis stepped up the deporta-

The Catholic Church was effective in helping to save from 700,000 to 800,000 Jews during the Holocaust.

AMERICA/December 27, 1986

tions of Hungarian Jews to extermination camps, already begun before the occupation. At this point the Catholic bishops of the country reacted vigorously.

One of them, Cardinal József Mindszenty, then Bishop of Veszprém, was instrumental in having the Jesuit church of the Sacred Heart at 25 Mária Utca in Budapest become the center of Catholic efforts to help the Jews. With the approval of his Jesuit superior, Father Raile, who was the procurator for the Hungarian Jesuits and the administrator of a Jesuit house in Budapest, became the leader of a band of Jesuits who risked their lives to save Jews from deportation.

An organization known as the Arrow Cross (the Nyilas) was one of the major problems for anyone engaged in trying to save Jews in Budapest during the fall and winter of the last year of the war. Its members, mostly anti-Semitic and sympathetic to the Nazis, sought to ferret out Jewish refugees concealed in various places, particularly in religious houses. However, Father Raile was so adept at outwitting the opposition that he charmed at least one S.S. captain into assuring him that the Jesuit could rely on the Germans to take care of the intruders from the Arrow Cross should its members continue their harassment. Eventually the priest was able to handle the situation by having Christian refugees dressed like police on duty around the Jesuit property.

At the time of the crackdown on the Jews, housing was available near the Jesuit church in a building that served as the center of activities for Catholic organizations such as the Sodality of the Blessed Virgin Mary. Here there were more than some 60 small rooms at the disposal of Father Raile, who used the building to house as many as 180 persons, both hunted Jews and political refugees. Since the occupants generally were a floating population, it is difficult to estimate the number that received his assistance during the Nazi occupation of Budapest.

Béla Fábíán, who was president of the Independent National Democratic Party in Hungary until the Nazis came, wrote that Father Raile's name was permanently linked with that of Raoul Wallenberg, who had helped many of the 130,000 Hungarian Jews rescued from the Nazis in Budapest. Béla Fábíán himself spent time as a political prisoner in a number of concentration camps, including Auschwitz. In "An Undelivered Eulogy" (AMERICA, 9/24/49), Fábíán wrote that "a smile used to appear on the face of Budapest's Jews at the mention of Father Raile's name."

Thanks to the rather large farm that the

Jesuits had outside the city, Father Raile was able to obtain, despite governmental control, the food necessary to feed so many fugitives. Because he could speak impeccable German, Father Raile was able to get past the guards and bring out of the ghetto a number of Jews on various pretexts and conceal them on Jesuit property.

The ingenious Father Raile went so far as to reproduce proper identity papers, even baptismal certificates from various parishes and what appeared to be genuine documents forged with the special stamp of the German eagle, in a country where there were 100,000 Catholics of Jewish background. In his *Black Book on the Martyrdom of Hungarian Jewry* (Zurich, 1948), Jenő Lévai records that "all day long [Father Raile] used to pull strings in the town, procuring false certificates of baptism for his protégés, the number of which increased at the rate of at least one or two a day."

Not only did Father Raile succeed, with the help of other Jesuits, in hiding those Jewish men who were bankers, lawyers and merchants (they lived in the Jesuit residence dressed in clerical garb). He also had at his disposal two houses in the same area where he hid about 50 Jewish women. For all these, Father Raile had a free hand in obtaining the shelter, food and clothing needed for Hungarian Jews at a time when 600,000 Jews were being deported to Auschwitz.

Once a Jew living in the Jesuit residence wandered off to a nearby tavern. Since this was dangerous for the others concealed by the Jesuits, Father Raile went in search of him. Although the man had already been seized by the Gestapo, the Jesuit was able to convince the occupation authorities that the man was employed at the Jesuit house and that the Jesuits wanted him back. Father Raile prevailed

***A large number
of Jesuit intellectuals lost their lives
because they were considered
enemies of the Nazis.***

and ended the possibility of the fugitive revealing under the influence of either drink or torture how the Jesuits were concealing Jews in Budapest.

When the Communists took over Hungary after the war, Father Raile was eventually forced into exile here in the United States, leaving behind his mother and two brothers. He took an assignment at Boston College High School (located then in the South End of Boston), teaching German. When he was not teaching, Father Raile was on the lecture circuit explaining to American audiences the position of the church in his native land as the trial of his friend Cardinal Mindszenty was making headlines.

Father Raile was regarded in New England as knowledgeable on church affairs in Hungary as they related to the Communists. What he did on behalf of the Jewish people has remained largely unknown to most Catholics in this country at that time and to many historians of the

Holocaust since. When Father Raile was returning from a lecture, his car was struck by a truck on a highway, and he died in Newark, N.J., on Sept. 6, 1949.

At Yad Vashem in Jerusalem, Raoul Wallenberg and a number of others, including Catholic priests, are appropriately commemorated with trees planted in their honor along the Avenue of the Just. Yet Father Raile remains unknown and unrecognized among the "Righteous Gentiles" who risked their lives to help the Jewish people at the time of the Holocaust. To remember Catholics like him is to honor not only all those victims of the Nazi persecutions, but also those who risked their lives to defend human rights in those horrible years. As Jenő Lévai, author of *Hungarian Jewry and the Papacy* (London, 1968), has declared, Father Raile was "one of the most important leaders of the Budapest rescue operations."

If there is a bias against Catholics in historical writings about the Holocaust today, the blame for this must be shared partially by those of us who do that sort of work. Jews have given Christians an excellent example to imitate in telling their story about the Holocaust. Even with the 12 volumes of documents published by the Holy See and the works available from other European sources concerning the Catholic Church in World War II, there is still a long road for Catholics to travel before a more balanced view of the role of the Catholic Church in World War II becomes widespread. ■

New York Városi Egyetem
Továbbképzési és Egyetemi Központ

1987. június 24.

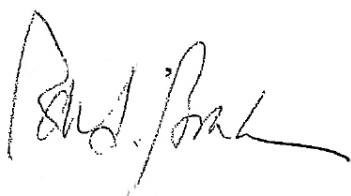
Dr. Mordecai Paldiel
igazgató
Az Igazak Ügyének Főosztálya
Jad Vasem
Jeruzsálem
Izrael

Kedves Paldiel Úr!

A Raile Jakab atyára vonatkozó megkeresésével kapcsolatban írok Önnek. Jól lehet *A népiértás politikája* című könyvemben csak szüksézáván utalok Raile atyára (886. oldal, az akkoriban rendelkezésemre álló források nyilvánvalóan nem voltak alkalmasak, hogy igazságot szolgáltatassak neki), az Ön által mellékelt dokumentáció világosan bemutatja, hogy ő egyike volt azon keveseknek, akik saját életük kockáztatása árán a zsidók megmentésén munkálkodtak a nyilaskeresztes rémuralom idején Budapesten. Ennek az időszaknak a rémtettei saját írásaimban és megszámlálhatatlan más munkában is megjelennek. Nagy bátorságra vallott és az emberség alapelvei iránt tanúsított rendíthetetlen odaadást követelt az üldözött zsidók megsegítése. Az Ön által benyújtott bizonyíték fényében tétovázás nélkül támogatom a kérést, hogy ismerjék el a Világ Igazaként. Biztos vagyok benne, hogy megfelel a kért cím elnyerése feltételeinek, amelyeket a Jad Vasem állapított meg.

A legjobbakat kívánva,

szívélyes üdvözlettel:

Randolph L. Braham
címzetes egyetemi tanár és igazgató
Holokausztkutató Központ

The Graduate School and University Center
of The City University of New York

Graduate Center: 33 West 42 Street, New York, N.Y. 10036-8099

June 24, 1987

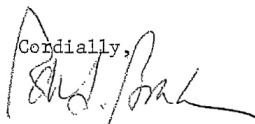
Dr. Mordecai Paldiel
Director
Department for the Righteous
Yad Vashem
Jerusalem
ISRAEL

Dear Dr. Paldiel:

I am writing with reference to your inquiry relating to Father Jacob Raile. While in my Politics of Genocide I have only a succinct reference to Father Raile (p. 866; obviously my sources at the time were inadequate to do justice to him), the documentation you enclosed clearly demonstrates that he was one of the few who, at the risk of his own life, worked for the rescuing of Jews during the Arrow Cross terror reign in Budapest. The horrors of that reign are described in my and in innumerable other works. It took great courage and unflinching devotion to the principles of humanity to provide succor to the persecuted Jews. In light of the evidence submitted by you I have no hesitation in supporting the request that he be recognized as a Righteous Gentile. I am convinced that he satisfies Yad Vashem's criteria for this coveted title.

With all my best wishes,

Cordially,

Randolph L. Braham
Distinguished Professor and Director
Institute for Holocaust Studies

RLB:kk

Jezsuita közösség
Georgetown Egyetem
Washington DC 20057

1987. február 27.

P. Vincent Lapomarda SJ
a történelemtudományok egyetemi docense
Szent Kereszt Egyetem
Worcester, MA 01610

Kedves Lapomarda Atya!

Nagy érdeklődéssel olvastam cikkét, amely 1986. december 27-én jelent meg az *America* magazinban Raile Jakab jezsuita atyáról.

Cikkében azt írja Raile atyáról, hogy „jezsuiták egy csoportjának a vezetője lett, akik életük kockáztatásával mentettek meg zsidókat a deportálástól”. Én tagja voltam e csoportnak.

Budapest ostroma alatt (1944. októbertől 1945. februárig) meg kellett szakítanom a magisztériumi évemet, és Budára költöztem a családomhoz egy kétlakásos épületbe. A másik lakás bérlői elhagyták Magyarországot a visszavonuló németekkel együtt. A jezsuitákkal, köztük Raile atyával való egyeztetést követően elhatároztuk, hogy zsidó gyermekeket fogadunk be az üresen maradt lakásba. Felkerestem egy ferences papot, aki a barátom volt, és szoros kapcsolatot ápolt a Svéd Vöröskereszttel. A segítségével rövidesen tizennégy zsidó gyermeket hoztak el hozzánk Raoul Wallenberg emberei október 20-a körül. Hét és tizennégy év közötti gyerekek voltak. Többségüket protestánsnak keresztelték.

Amikor édesanyámnak szüksége lett valakire, aki segít neki gondoskodni a gyermekekről, Raile atyához fordultam. Néhány nappal később egy középkorú zsidó asszonyt küldött hozzánk, aki áttért a katolikus hitre. Az ő neve nem szerepelt a Svéd Vöröskereszt által védett személyek listáján. Mindazonáltal befogadtuk. Egy utazóládában aludt a kazánházban, amelyet szén borított be.

A gyermekek élelmezéséről a Svéd Vöröskereszt és Raile atya gondoskodott. Egy alkalommal a nyilasok emberei egy éjszakára elhurcolták a gyerekeket. Miután az oroszok elfoglalták a területet (1945. január 15. körül), elvittük a gyerekeket a barátaikhoz és rokonaikhoz. Mindegyikük életben maradt.

Raile atyáról szóló beszámolója teljesen helytálló. Valószínűleg tudja, hogy a háború után is folytatta jótékonyági munkáját. Egyik fő szervezője volt a pápai segélyprogramnak, amely ezreken segített a lerombolt fővárosban.

Ebből adódóan gyakran kellett nyugati segélyszervezetekkel és nyugati pénzekkel foglalkoznia. Az akkori zűrzavarban mindenki ezt tette. A magyar pénz értéktelen volt. Sok nélkülözhetetlen dolgot csak dollárért lehetett megvásárolni. Amikor 1947 októberében szükségem volt harmincöt dollárra, hogy kifizessem a prága-brüsszeli repülőjáratra szóló jegyet, ő adott pénzt. Időközben a kommunista nyomás egyre erősödött. Amikor rájött, hogy illegális ügyletekben való részvétellel gyanúsítják, elhagyta az országot. Így kényszerült száműzetésbe.

Köszönöm Raile atya iránt tanúsított érdeklődését.

Üdvözlettel:

P. Zrínyi József SJ
a közgazdaságtan egyetemi docense

JESUIT COMMUNITY
GEORGETOWN UNIVERSITY
WASHINGTON, D.C. 20057

February 27, 1987

Rev. Vincent Lapomarda, S.J.
Associate Professor of History
College of the Holy Cross
Worcester, MA 01610

Dear Fr. Lapomarda,

I have read with great interest your article in the Dec. 27, 1986 issue of the America magazine about Fr. Jacob Raile, S.J.

In your article you are referring to Fr. Raile as "the leader of a band of Jesuits who risked their lives to save Jews from deportation". I was member of that band.

During the siege of Budapest (Oct. 1944 - Febr. 1945) I had to interrupt my Regency year and stayed with my family in Buda in a two-apartment building. The tenants of the other apartment left Hungary with the retraiting Germans. After consultation with Jesuits, including Fr. Raile, we decided that we are going to protect Jewish children in the empty apartment. I approached a Franciscan priest, a friend of mine, who had close connection with the Swedish Red Cross. With his help, shortly after, the staff of Rada Wallenberg brought fourteen Jewish children to us around Oct. 20. They were between seven and fourteen years of age. Most of them were baptized Protestants.

When my mother needed a helper to take care of the children, I went to Fr. Raile about it. A few days later he sent us a middle-aged Jewish lady, convert to Catholicism. Her name was not on the list of persons protected by the Swedish Red Cross. But we took her in anyway. Her sleeping accomodation was in a trunk in the boiler room covered with coal.

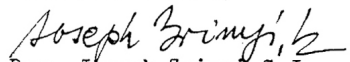
Food for the children was supplied by the Swedish Red Cross and Fr. Raile. On one occasion the agents of the Arrow Cross took the children away for one night. After the Russians occupied the area (around Jan. 15, 1945), we delivered the children to their friends and relatives. All of them survived.

Your report about Fr. Raile is totally accurate. You probably know that after the war he continued his work of charity. He was one of the principal organizers of the Papal Relief Program helping thousands of people in the devastated city. In this connection

he had to deal frequently with Western relief agencies and Western currencies. In the confusion of the time everybody was doing it. The Hungarian currency was worthless. Many essential things could be obtained only for dollar. When I needed \$ 35 to pay for my plane ticket from Prague to Brussels in Oct. 1947, he found it. In the meantime the Communist pressure was mounting. When he noticed that he came under suspicion of illegal transactions, he left the country. This is how he was forced into exile.

Thank you for your interest in Fr. Raile.

With best wishes,

Rev. Joseph Zrinyi, S.J.
Associate Prof. of Economics

Jezsuita közösség
Fordham Egyetem
Bronx, N. Y. 10458

1988. július 10.

Dr. Mordecai Paldiel
Az Igazak Ügye Főosztályának igazgatója
Pf. 3477
Jeruzsálem
Izrael

Tisztelt Paldiel Úr!

Meglehetősen késéssel válaszolok 1987. augusztus 16-án kelt, Raile Jakab atyával kapcsolatos levelére.

Mostanáig válaszokat reméltem kutatásommal kapcsolatban, de nem várok tovább, és elküldöm Önnek azokat az adatokat, amelyeket eddig sikerült összegyűjtenem.

Levelemhez mellékelek egy cikket, dr. Fábián Béla *Egy el nem mondott gyászbeszéd* című írását, mely az *Americában* jelent meg 1949. szeptember 24-én. Dr. Fábián, aki maga is zsidó volt, már több éve meghalt.

A következő történetet monsignor Varga Béla, a Magyar Nemzetgyűlés elnöke mesélte el nekem, aki a 225 East 72nd Street, New York, NY 10031 cím alatt lakik. Monsignor Vargát keresték a nácik, és Raile atya bújtatta el a Horánszky utcai jezsuita házban mintegy száz zsidóval és a nácik által üldözött más személyekkel együtt. Raile atyának valahogyan sikerült valamennyiüket élelemmel ellátnia és megvédenie. Összebarátkozott egy Gestapo-tiszttel, és rávette, hogy titokban segítse a zsidókat és másokat, akiket a nácik kerestek. Egy nap ez a Gestapo-tiszt elmondta Raile atyának, hogy úgy hallotta, néhány prominens zsidót, akiket a Fórum mozi melletti úgynevezett Gestapo-házban tartottak fogva, Németországba fognak szállítani. Raile atya, Raoul Wallenberg, a Gestapo-tiszt és monsignor Varga megvitatták a helyzetet, és úgy döntöttek, elmennek a Gestapo-házba, és kihoznak közülük amennyit csak tudnak. Monsignor Varga, aki Rozmán atya álnéven volt ismert, felvett egy reverendát, megváltoztatta a külsejét, és Raile atyával, a Gestapo-tiszttel és Wallenberggel elment a Gestapo-házba. Wallenberg azonban nem ment be, csak Raile atya, monsignor Varga és a Gestapo-tiszt. Monsignor Varga a barátait kereste, Gyárfás Gábort és a feleségét, valamint Stern Samut, aki a Magyar Zsidó Tanács elnöke volt. A Gestapo-tiszt segítségével sikerült őket

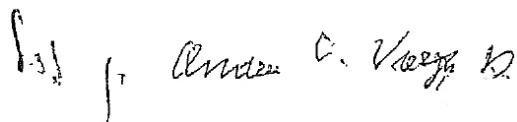
kihozniuk, és elbújtatniuk Raile atya rejtékhelyén. Stern Samu később egy másik rejtékhelyre ment, de a Gyárfás házaspár egészen a felszabadulásukig ott maradtak. Később Raile atyának sikerült a két fiukat, Pétert és Jánost is a házba vinnie. A háború után a Gyárfás család Ausztráliába költözött, ahol a Gyárfás házaspár már évekkel ezelőtt meghalt. Fiaik, Péter és János még ma is Ausztráliában élnek. Gyárfás Péter címe: 236 Oberon Street, Coogee 2034, NSW, Ausztrália.

Hogyan sikerült Raile atyának több mint száz embert úgy elrejtenie, hogy sosem fedezték fel őket? Nagy aprólékossággal kidolgozott búvóhelyeket hozott létre, és amikor csak felmerült annak veszélye, hogy a nácik átkutatják őket, megszólalt a riasztó, és mindenki a rejtékhelyére sietett.

Ha kapok még neveket és dokumentumokat zsidó emberektől Raile atya tevékenységével kapcsolatban, eljuttatom őket Önhöz.

Fogadja szívélyes jókívánságaimat.

Üdvözléssel:

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Varga C. Andor SJ'. The signature is written in a cursive, somewhat stylized script.

Varga C. Andor SJ

Jesuit Community

F O R D H A M U N I V E R S I T Y Bronx, N. Y. 10458

July 10, 1988

Dr. Mordecai Paldiel
 Director, Dept. for the Righteous
 P.O.B. 3477
 Jerusalem
 Israel

Dear Dr. Paldiel,

This is a rather belated answer to your letter of August 16 1987 regarding Fr. Jacob Raile.

In the meantime I have been expecting answers to my investigation but I will not wait any longer and send you the data I could get so far.

I am enclosing an article, An Undelivered Eulogy, by Dr. Béla Fábíán that appeared in America, September 24, 1949. Dr. Fábíán, who was himself a Jew, died several years ago.

The following story was told me by Msgr. Béla Varga, President of the Hungarian National Committee, who resides at 225 East 72nd Street, New York, NY 10031. Msgr. Varga was sought by the Nazis and was hidden by Fr. Raile in the Jesuit house in Horánszky utca together with some one hundred Jews and other persons persecuted by the Nazis. Fr. Raile managed somehow to feed and protect all his charges. He befriended a Gestapo officer and persuaded him secretly to help Jews and others sought by the Nazis. One day this Gestapo officer told Fr. Raile that he had got word that prominent Jews interned in the so called Gestapo House near the Forum movie theater would be transported to Germany. Fr. Raile, Raoul Wallenberg, the Gestapo officer and Msgr. Varga discussed the situation and decided to go the Gestapo House and bring out as many as they can. Msgr. Varga who lived under the assumed name of Fr. Rozmán, put on a cassock, changed his appearance and went with Fr. Raile, the Gestapo officer and Wallneberg to the Gestapo House. Wallenberg, however, did not enter the house, only Fr. Raile, Msgr. Varga and the Gestapo officer went in. Msgr. Varga was looking for his friends, Mr. & Mrs. Gábor Gyárfás, and for Mr. Samu Stern, president of the Hungarian Jewish Council. With the help of the Gestapo officer, they were able to get them out and to Father Raile's hiding place. Mr. Stern went to another hiding place later, but Mr. & Mrs. Gábor Gyárfás stayed there until their liberation. Later, Fr Raile succeeded to bring to his house also their two sons, Péter and János. After the war, the Gyárfás family moved to Australia where Mr. & Mrs. Gábor Gyárfás died several

years ago. Their sons, Peter and János are still living in Australia. The address of Mr. Peter Gyárfás is 236 Oberon Street, Coogee 2034, NSW, Australia.

How did Fr. Raile succeed in hiding over a hundred persons without ever being discovered? He worked out elaborate hiding places and whenever there was a danger of inspection by the Nazis the alarm was sounded and people rushed to their hiding places.

If I get some more names and documentations concerning Fr. Raile's activities on behalf of Jewish persons, I will let you know.

With kindest regards and best wishes,

Sincerely yours,

31 *Andrew C. Varga*
Andrew C. Varga, S.J.

Encl.

Jad Vasem

Tanúvallomás

Raile Jakab (SJ) – (5111)

A nevem Gyárfás Péter András. Magyarországon, Budapesten születtem 1922. április 14-én.

Lakcímem: 236 Oberon Street, Coogee 2034, NSW, Ausztrália. Szabadúszó üzleti és menedzsment-tanácsadó vagyok, saját cégem van P. A. Gyarfas and Associates néven, ugyanerre a címre bejegyezve.

Házas vagyok, két lányom van, akik férjnél vannak, és három unokám, akik mind Sydney külvárosában laknak.

1940-ben érettségiztem. Akkoriban Budapesten, a Délibáb utca 6. szám alatt éltem a szüleimmel. Jóllehet az osztály legjobb tanulói közé tartoztam, a Műszaki Egyetemre való jelentkezésemet elutasították, így az apám tulajdonában lévő Adria Selyemszövőgyárban dolgoztam szövőszékkezelő gyakoronokként. 1942-ben jelentős protekcióval apámnak sikerült felvetetnie engem a budapesti egyetem jogi karára, így halaszthattam a „sorkatonai” behívómat, amely valójában az orosz fronton működő zsidó munkatáborba szólt. Külső hallgatóként végeztem az egyetemet, ugyanis még mindig a gyárban dolgoztam. 1944-ben tettem le kitüntetéssel másodévi vizsgáimat, immáron sárga csillagot viselve.

1944 áprilisában, Magyarország német megszállását követően egy általános érvényű behívásra és jelentéstételre meg kellett jelennem Hangony községben. Mivel egy jelentős iparágban dolgoztam, egy speciális, ipari dolgozókat foglalkoztató zsidó munkatáborba kerültem. Az ott dolgozók szállása Kőbányán, a helyi zsinagógában volt, onnan vittek be minket dolgozni mindennap.

Miután Szálasi átvette a hatalmat 1944 októberében, ezt a munkatábort máshová költöztették (néhány barakkba és egy iskolába), előkészítve hogy Németországba viszik az ott dolgozókat. Erre a helyre üzent nekem apám egy megbízható alkalmazotton, Pável Antalón keresztül, hogy azonnal szökjem meg, menjek a Horánszky utcai jezsuita rendházba, és jelentkezsem Raile atyánál.

Apám már ott volt, s a fivérem is csatlakozott hozzánk néhány nap múlva, miután ő is megszökött egy Miskolc melletti munkatáborból. Kaptunk egy szobát a rendházban, amikor pedig az ostromállapot szükségessé tette, leköltöztünk a pincébe. Ott kaptunk szállást és ételmeget egészen 1945 februárjáig, amikor Budapest felszabadult. Raile atya azt is elintézte, hogy családom és leendő feleségem családjának több tagját elrejtse női szerzetesrendek által működtetett közeli kollégiumokban.

Biztos vagyok benne, hogy apám és mások is, akiket megmentettek és volt rá pénzük, jelentős anyagi támogatást nyújtottak, amelyet teljes egészében arra fordítottak, hogy élelmet szerezzenek be a menekülteknek az akkori nehéz körülmények közepette. Az anyagi ügyek intézésének részleteiről nem tudok többet, azt viszont biztosan tudom, hogy sokan azok közül, akiket ugyanilyen körülmények között mentettek meg, nem voltak olyan helyzetben, hogy bármennyi pénzzel is hozzájáruljanak a maguk és más menekültek ellátásához.

Raile atyát korábban nem ismertem. Ami az ő motivációját illeti, feltételezem, hogy az alapvetően az volt, hogy védelmet nyújtsanak a katolikus hitre áttért zsidóknak, de ez a védelem humanitárius alapon sok más emberre is kiterjedt, például a jól ismert ortodox kántorra, Linetzkyre és családjára.

Raile atya jelentős befolyást gyakorolt előjáróira és a jezsuita rend más tagjaira, és meggyőzte őket, hogy védjék meg a menekülteket. (Az volt a benyomásom, hogy néhányukat igencsak erőteljesen kellett erről meggyőzni.) Raile atya számos alkalommal nagyfokú bátorságról tett tanúbizonyságot, és személyes kockázatot vállalt, amikor felhasználva tekintélyét nem engedte, hogy a kegyetlen nyilaskeresztes egységek bemenjenek az épületbe.

Kezdetben úgy védtek meg minket, hogy a rendház azon jogára hivatkoztak, miszerint egy ponton túl nem engedhetnek be az épületbe kívülállókat. (Családjaink női tagjait, akiket a közeli kollégiumokban bűjtattak, mind erdélyi menekültként tartották nyilván, akik az előretörő orosz csapatok elől érkeztek ide.) Később, amikor a várost teljesen körbevették, a konyhai dolgozóktól az ott állomásozó magyar katonai egység bizonyára már mindenki tudott a jelenlétünkről.

A rend többi tagjával nem igazán volt kapcsolatunk, csak Raile atyával és Jánossy testvérrel. Mivel a felszabadulás után kritikussá vált az élelmiszerhiány, a megmentettek közül többen továbbra is a rendház pincéjében maradtak, és az ott adott élelemnek köszönhetően maradtak életben, majd távozásukkor is kaptak ellátmányt.

A háború után megszakadt a kapcsolatom Raile atyával. Úgy értesültem, hogy politikai okokból a rend sok tagja távozott külföldre. Azt hallottam, hogy Jánossy testvér életét veszítette, miközben a kommunisták kihallgatták, és hogy néhány évvel később Raile atya végzetes közlekedési baleset áldozata lett Amerikában.

Csak találgatni tudom, összesen vajon hány zsidó életét sikerült megmenteni, ugyanis néhányan még egymás elől is bujkáltak, de csak a szóban forgó jezsuita rendházban minden bizonnyal közel kétszázan voltak.

Csak keveseknek a nevére emlékszem azok közül, akik nem Ausztráliában telepedtek le. Például:

Linetzky [Bernát] kántor,
 Dr. Kornhauser,
 Kemény Hugó (A Carpathia Textilgyár tulajdonosa, aki Bécsbe költözött,
 már nem él)

Akik Ausztráliában telepedtek le:

Gyárfás Gábor (édesapám, aki már nem él)
 Gyárfás János (testvérem, 21 Carrington Rd. Bellevue Hill)
 Huszár László (már nem él)
 Dr. Ladányi (ügyvéd, aki már nem él)
 Ladányi György (a fia), valahol Sydney-ben él
 Halmos Róbert (már nem él)
 Robert Holmes (Halmos, a fia, 34/4 Bligh Place, Randwick, 2031)
 Paul Holmes (Halmos, a másik fia, Noosa Queensland)
 Lesley Reeves (Révész), 14 Olola Ave. Vaucluse

Habár nem tartjuk a kapcsolatot megmentőinkkel, feleségem és édesanyja kapcsolatban álltak a kollégiumi apáákkal. Még azután is, hogy felszámolták a rendjüket, feleségem az egyikkel levelezett (Virdala nővérrel), és többször is meglátogatta Magyarországon, egészen idén bekövetkezett haláláig.

Nincs kétségem afelől, hogy én és sokan mások valószínűleg annak a védelmek köszönhetjük az életünket, amelyben ott részesültünk. Lehet mondani, hogy akkorra már közeledett a háború vége, és ezzel a legtöbbben tisztában voltak, ugyanakkor állíthatom, hogy az életemet fenyegető veszély nagyobb volt, mint bármikor máskor a háború során. Nyilvánvalóan sok tisztességes ember hozzájárult a mentési munkálatokhoz, de Raile atya kezdeményezése és vezetése kellett ahhoz, hogy ezt a nehéz küldetést sikeresen megszervezzék.

Amíg csak élek, hálás leszek Raile atyának, és megőrzöm emlékezetemben. Biztos vagyok benne, hogy sokan mások is. Szeretném kifejezni tiszteletemet a Jad Vasemnek, hogy vállalta magasztos küldetését, és lehetőséget adott, hogy kinyilváníthassam hálámat.

YAD VASHEM

Testimony Re: Raile, Jacob (S.J.) - (5111)

=====

I am Peter Andrew (Andras) Gyarmas, born in Budapest, Hungary, on the 14th April, 1922.

I am living at 236 Oberon Street, Coogee, N.S.W. 2034, Australia; and I am operating as a free-lance business and management consultant under my firm, P.A. Gyarmas and Associates, at the same address.

I am married, have two married daughters and three grandchildren who all live in Suburbs of Sydney.

I matriculated in 1940, and was living at the time with my parents at Delibab utca No. 6. in Budapest. I was top of my class but had my applications to enter the Technical University refused and worked in the factory owned by my father, Adria Silk Weaving Mills, as an apprentice loom tuner. In 1942, using considerable influence, my father managed to arrange entry for me in the Law Faculty of the University in Budapest, so I could get deferral of my call up into the "army service", that is into Jewish labour camps at the Russian front. I attended University as an external student while still working in the factory. In 1944 I passed my second year law exams with honours wearing the yellow star.

In April 1944, after the German occupation of Hungary, I had to answer a general blanket call-up and report at the village of Hangony. As a worker in an important industry, I was released into a special Jewish Work Camp of industrial workers, which for our area, Kobanya, was billeted in the local synagogue, and was taken from there to work every day.

After the Szalasi take-over in October, 1944 this camp was moved to other locations, (to some barracks and a school) in preparation to be marched to Germany. To one of these locations my father sent word to me through a trusted employee, Antal Pavel, to abscond without delay and proceed to the Jesuit Monastery in Horanszky utca and report to Father Raile.

My father was already there, and my brother joined us in a few days after absconding from a labour camp near Miskolc. We were put up in a room in the monastery, and when the siege conditions made it necessary, moved to the basement of the building. We lived there and received food and accommodation until we left in February, 1945 after Budapest was liberated. Father Raile has also arranged for several other members of my and my future wife's family to be hidden in adjoining colleges in the area run by orders of nuns.

YAD VASHEM

Testimony RE: Raile, Jacob (S.J.) - (5111)

Page 2

I am certain my father and some of the others rescued who could afford it have made generous financial contributions which were fully used to obtain food under difficult circumstances for the persons rescued. I am not aware of the details of these financial arrangements, but I know for certain that a great number of others rescued under the same circumstances were not in a position to make any contribution at all.

I have not known Father Raile prior to this time. As for the question of his motivation, I would presume it was basically to give protection to Jews who have converted to the Catholic Faith, but this protection was also extended on humanitarian grounds to many others, such as the well known Orthodox Cantor Linetzky and his family.

Father Raile exerted strong influence in persuading his superiors and other members of the Jesuit Order to give protection to those rescued. (It was my impression that some needed very strong persuasion.) Father Raile has also shown great courage and has taken personal risks using his authority several times refusing entry to the vicious arrow-cross units.

Initially our presence was protected by using the right of the Monastery not to admit outsiders past a certain point. (Female members of our families in the adjoining colleges were all passed off as refugees from Transylvania, fleeing from the advancing Russian troops.) At the later stage, after the city was completely surrounded, everybody including kitchen staff and a Hungarian military unit stationed there, must have been aware of our presence.

We did not have much contact with other members of the order, except Father Raile and a Brother Janossy. As food shortage after the liberation was critical, several of the rescued stayed on in the basement of the monastery, survived on the food supplied and were given provisions when they left.

I have lost contact with Father Raile after the end of the war; I understand for political reasons a great number of the members of the order have left Hungary. I heard that Brother Janossy has died while being interrogated by communist authorities, and a few years later Father Raile was the victim of a fatal traffic accident in America.

I can only guess the total number of Jews rescued, as some were even hiding from each other, but in the actual Jesuit Monastery only the number must have been close to 200.

YAD VASHEM

Testimony RE: Raile, Jacob (S.J.) - (5111)
=====

Page 3

I can only remember the names of a small number of those who did not come to Australia, such as:

Cantor Linetszky,
Dr. Kornhauser,
Hugo Kemeny, (Owner of Carpathia Textile Mill.
moved to Vienna, now deceased.)

Those who came to Australia:

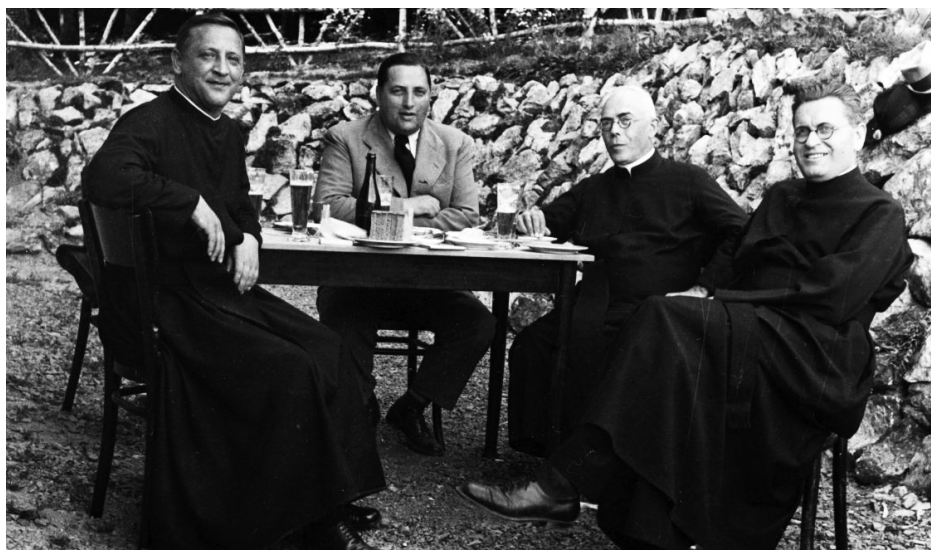
- ✓ Gabor Gyarmas, (my father, now deceased.)
- ✓ John Gyarmas (my brother, 21 Carrington Rd. Bellevue Hill)
- ✓ Lesley Huszar (now deceased)
- ✓ Dr. Ladanyi, (a lawyer, now deceased)
- ✓ George Ladanyi (his son,) somewhere in Sydney
- ✓ Robert Halmos (now deceased)
- ✓ Robert Holmes (Halmos, his son, 34/4 Bligh Place, Randwick, 2031)
- ✓ Paul Holmes, (Halmos, other son, Noosa, Queensland)
- ✓ Lesley Reeves (Revesz) 14 Olola Ave. Vaucluse.

Although we have not kept in touch with our rescuers, my wife and her mother were in contact with the nuns of the college. Even after their order has been disbanded, my wife corresponded with one of them, (Sister Viralda,) and visited her several times in Hungary right until her death this year.

I have no doubts that the protection I have received has probably saved my life and that of many others. It can be said that by that time the end of the war was close and this was obvious to most people, but at the same time I can say that the danger to my life was greater than at any other time during the war. Obviously many decent people contributed to the work of rescue, but it was the initiative and leadership of Father Raile that was needed to organize this difficult mission successfully.

I will be grateful to Father Raile and his memory as long as I live; I am certain so will many others. I also wish to express my admiration to Yad Vashem for undertaking this highly moral task and giving me the opportunity to make a record of my gratitude.

*Vid József, Bangha Béla és Raile Jakab jezsuiták
Kassa mellett, 1939-ben – a második világháború első évében...*

*Joseph Vid, Béla Bangha, and Jakob Raile jesuit fathers
near Kassa, in 1939 – in the first year of World War II...*

P. Vid József SJ állt a pesti rendház élén 1939 és 1947 között. Ő mozgósította a jezsuitákat és barátait az üldözöttek segítésére. Tevékenységét folytatta a háború után is. A Mindszenty-perben ezért három év börtönre ítélték. Kommunista munkatáborban halt meg 1952-ben.

Fr. Joseph Vid, S.J. was the superior of the jesuits in downtown Budapest between 1939 and 1947. He coordinated the rescue mission of the jesuits and their friends. Continuing his activity under the new persecution after the war, he was arrested and imprisoned. He passed away in a communist concentration camp in 1952.

P. Raile Jakab SJ

Fr. Jakob Raile, S.J.

*A pesti Jézus Szíve-templom
a Mária utcában, az a jezsuita közösség,
ahol Raile atya
magyar zsidók százait rejtette el
és mentette meg a biztos haláltól*

*Sacred Heart Catholic Church at
25 Maria utca in Budapest,
the Jesuit community where Fr. Raile hid
and saved hundreds of Hungarian Jews*

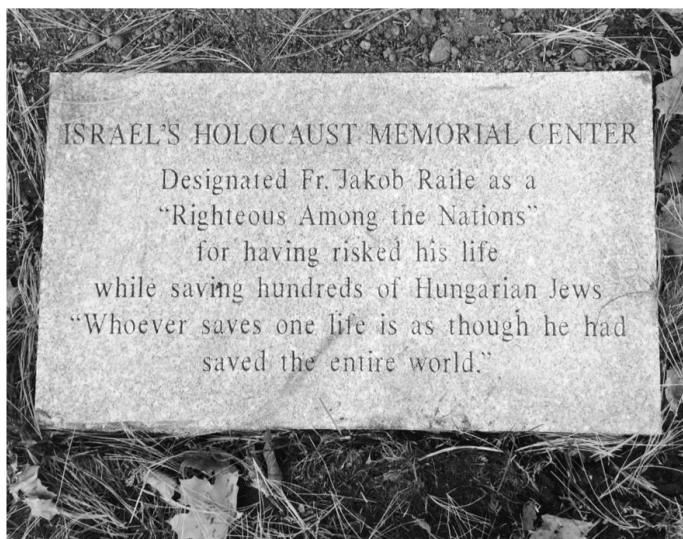
*A Jézus Szíve-templom
falán található emléktábla,
amely felidézi Raile atya hősiességét*

*Plaque outside
Sacred Heart Catholic Church
commemorating Fr. Raile's heroism*

Raile atya sírja a Massachusetts állambeli Weston jezsuita temetőjében (első sor, középen)

The grave (front row, center) of Fr. Jakob Raile, S.J. at the Jesuit cemetery in Weston, MA

Emléktábla Raile atya sírja előtt

The memorial plaque in front of Fr. Jakob Raile's grave

KITÜNTETŐ OKLEVÉL

Ez az oklevél igazolja, hogy 1991. február 27-én tartott ülésén a Világ Igazai elismerésre érdemeseket kiválasztó, a Jad Vasem által létrehozott testület, amely egyben a holokauszt hőseinek és mártírjainak emlékezetét őrző bizottság, az előtte bemutatott bizonyítékok alapján úgy döntött, elismerésben részesíti

Raile Jakab atyát,

aki az európai holokauszt ideje alatt kockára tette életét, hogy üldözött zsidókat mentsen meg.

A bizottság ezért a Világ Igazai elismerésben részesíti, és neve mindörökre legyen bevésve a Világ Igazait felsoroló falra a jeruzsálemi Jad Vasemben található Igazak Kertjében.

Jeruzsálem, Izrael
1992. február 24.

A háború után...

After the war...

Párbeszéd Háza, Budapest, 2018
Felelős kiadó: Sajgó Szabolcs SJ

A kiadásban közreműködött
a Jezsuita Kiadó
Felelős vezető: Tábori Kálmán
Olvasószerkesztő: Szigeti László

Tördelés: Bukovszki Antal, Mobileum Kft., Budapest

Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft.
Felelős vezető: Katona Szilvia